

FEMINISTIČKA ANALIZA ZAGORKINIHZAGORSKIH ROMANA: KĆI LOTRŠČAKA I MALA REVOLUCIONARKA

Stipić, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:235899>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska književnost 20. stoljeća

**FEMINISTIČKA ANALIZA ZAGORKINIHZ ROMANA: *KĆI LOTRŠČAKA I MALA
REVOLUCIONARKA***

Studentica:
Kristina Stipić

Mentorica:
doc. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov

Split, rujan 2023.

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	2
2. Životni put Marije Jurić Zagorke	3
3. Književno stvaralaštvo	7
4. Zagorka i feminizam	12
5. Analiza romana.....	18
5.1. Mala revolucionarka.....	18
5.1.1. Utjecaj Zagorke kao žene na djelo i društveni, povijesni i kulturni kontekst romana	20
5.1.2. Prikaz žena u odnosu na muškarce i muški stavovi prema ženama	22
5.1.3. Feminističke teme i pitanja i doprinos djela feminizmu.....	28
5.2. Kći Lotrščaka	32
5.2.1. Utjecaj Zagorke kao žene na djelo i društveni, povijesni i kulturni kontekst romana	35
5.2.2. Prikaz žena u odnosu na muškarce i muški stavovi prema ženama	37
5.2.3. Feminističke teme i pitanja i doprinos djela feminizmu.....	41
6. Zaključak.....	49
7. Sažetak.....	51
8. Abstract	52
9. Literatura	53

1. Uvod

U području književnosti, feministička analiza služi kao moćno oruđe u razotkrivanju zamršenosti rodne dinamike, struktura moći i društvenih normi. Kroz povijest brojne su autorice hrabro prigrlile feminizam dovodeći u pitanje tradicionalne uloge i podređen položaj žena nudeći im istovremeno alternativne načine kako bi pobjegle od života na koji su osuđene i ponudile im bolju sliku njihove budućnosti koju zaslužuju. Među tim književnicama, Marija Jurić Zagorka zauzima istaknuto mjesto u hrvatskoj književnosti, a poznata je po svojem portretiranju žena s kraja 19. stoljeća i početka 20. stoljeća.

Ovaj diplomski rad bavi se feminističkom analizom dvaju Zagorkinih romana: *Kći Lotrščaka* i *Mala revolucionarka*. Smješteni u pozadini Zagorkina povijesnog i društvenog konteksta, ovi romani predstavljaju zadivljujuće priče koje istražuju teme roda, moći, otpora, društvenih očekivanja, djelovanja žena i borbi s kojima su se žene suočavale unutar patrijarhalnog društva. Zagorkina djela pojavljuju se kao značajni doprinosi koji nadilaze ograničenja tradicionalnih ženskih stereotipa koji prevladavaju u književnosti njezina vremena. Ona ne kritizira vrijeme u koje smješta svoju radnju, već kritizira neizravno svoje vrijeme. Predstavlja čitateljima složene, višedimenzionalne protagonistice koje izazivaju društvene norme, prkose očekivanjima i kreću vlastitim putevima. Cilj je ovoga rada kroz feminističku leću prikazati portrete ženskih likova, njihove odnose s muškarcima i ograničenja s kojima se žene suočavaju u patrijarhalnom društvu. Oslanjajući se na feminističku književnu kritiku i teoriju Judith Butler, Kate Millett, Carole Pateman, Alice Susan Watkins i drugih, ovaj rad nastoji razotkriti rodnu dinamiku i strukture moći unutar Zagorkinih romana. Ispitujući portrete protagonistica, njihove odnose s muškim likovima i društvena ograničenja koja su im nametnuta, nastoji se rasvijetliti Zagorkin doprinos feminističkom književnom kanonu. Želi se istaknuti važnost analize Zagorkinih djela u njihovu povijesnom i kulturnom kontekstu. Proučavanjem i predstavljanjem društvenih prilika s kraja 19. stoljeća i početka 20. stoljeća u Hrvatskoj, koji su prisutni u njezinim romanima, stječe se dublje razumijevanje prepreka s kojima su se žene suočavale i mogućnosti koje je Zagorka predviđala za njihovo oslobađanje.

U konačnici, feminističkom analizom romana *Kći Lotrščaka* i *Mala revolucionarka* želi se pokazati trajna utemeljenost Zagorkinih romana u suvremenom feminističkom diskursu. Kroz sveobuhvatnu feminističku analizu nastoji se istaknuti trajan učinak njezina rada u osporavanju rodnih normi, nadahnuću žena i poticanju rasprava o jednakosti i osnaživanju. Nadalje, stječe se uvid u Zagorkino portretiranje žena u vrijeme kada su njihovi glasovi često

bili marginalizirani. Zaključno, feministička analiza romana omogućuje uvid u zamršenu lepezu rodne dinamike, borbe za moć i društvenih očekivanja unutar njezinih fiktivnih svjetova i naglašava važnost feminističke analize u razumijevanju i uklanjanju rodno uvjetovanog ugnjetavanja.

2. Životni put Marije Jurić Zagorke

Zagorka je istaknuta hrvatska novinarka i književnica. Svojim književnim djelovanjem pojavljuje se u razdoblju prve moderne iako se veći broj književnih djela koja je napisala javljaju u razdoblju modernizma (Grgić, 2009: 19). Rodila se u blizini grada Vrbovca, na plemićkom imanju zvanom Negovec. Zagorkini roditelji, Ivan i Josipa Jurić, nakon njezina rođenja živjeli su na imanju grofa Erdödyja gdje je Zagorkin otac bio upravitelj, a grof Erdödy i njegova supruga bili su krsni kumovi na Zagorkinu krštenju koja je dobila ime Marianna.¹ U vezi Zagorkina datuma rođenja postojale su brojne nejasnoće. Po svemu, izgleda kao da ni sama Zagorka nije željela otkriti točan datum svojeg rođenja. Stanko Lasić (1986: 11) u svojem djelu *Književni počeci Marije Jurić Zagorke*, kojim skreće veću pozornost na Zagorkin život i rad, naveo je tri godine koje su se najčešće spominjale kao godine njezina rođenja: 1873., 1876. i 1879. koja je zapisana na Zagorkinoj nadgrobnoj ploči. Iako nije uspio doći do prave informacije, naveo je 1. siječnja 1873. kao datum njezina rođenja zato što se taj datum pojavljivao više puta. Poznavateljica Zagorkina života, Slavica Jakobović Fribec, uspjela je 2006. doći do informacija o njezinu rođenju u Matičnoj knjizi rođenih i krštenih te je u svojem članku *Zagorka - protagonistica nenapisane povijesti i hrvatskog feminizma* otkrila kako je Zagorka, „odana kćerka, uzor supruga, biser majka, požrtvovna baba, iskrena prijateljica, bogoljubna kršćanka i vrlo Hrvatica”², rođena 2. ožujka 1873. Teško je reći je li namjerno skrivala datum svojeg rođenja ili se pak osjećala manje vrijednom u zagađenom okruženju u kojem je živjela i velikom nepoštivanju kojem je bila izložena.

Nakon što je Zagorka rođena, njezini su se roditelji preselili na imanje Golubovec blizu Krapine koje je bilo u vlasništvu baruna Geza Raucha.³ Na tom imanju Zagorka je provela svoje, kako je Lasić (1986: 13) opisao, izrazito teško i nesretno djetinjstvo u kojem je bila

¹ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

² Zagorka – protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. (<https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/marija-juric-zagorka/zagorka-protagonistica-nenapisane-povijesti-hrvatskog-feminizma/1538>, pregledano: 12. 1. 2023.)

³ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

neshvaćena i izložena svađama svojih roditelja. Njezina obitelj bila je imućna te su osim nje imali još troje djece o kojima Zagorka nije mnogo govorila. Velika utjeha i bijeg od nesretnog obiteljskog života bili su joj dadilja Marta i seljak Špan Tenšek od kojeg je upijala razne priče i legende čiji su joj motivi u konačnici i poslužili u vlastitom književnom stvaralaštvu (Lasić, 1986: 19). Nadalje, Lasić (1986: 22–24) je opisao Zagorkino djetinjstvo i svađe njezinih roditelja kojima je ona prisustvovala protiv svoje volje. Još u najranijem djetinjstvu uvidjela je da je žena sporedno biće koje je podređeno muškarcima. Na primjeru svojih roditelja i njihovih loših bračnih odnosa i sama Zagorka stekla je odbojnost prema braku. Još kao dijete shvatila je da treba mnogo učiti i raditi jer će jedino uz pomoć rada i vlastita truda ostvariti svoju nezavisnost i biti slobodna žena. Svi ovi razlozi bili su joj ogroman poticaj da u svome naumu bude što bolja, što joj je i polazilo za rukom.

Zagorka je bila izrazito nadarena učenica. Njezino školovanje započelo je u Rauchovu dvorcu 1880. u kojem je dobila privatnu poduku te je pokazivala iznimnu darovitost i želju za učenjem. Nakon toga otišla je na školovanje u Varaždin, a potom u Višu djevojačku školu koja se nalazila u samostanu Sestara milosrdnica u Zagrebu, ali roditelji joj, nažalost, nisu dopustili daljnje obrazovanje iako je barun Rauch predložio da će joj on pokriti troškove školovanja u Švicarskoj.⁴ Glavni razlog zašto Zagorka nije otišla na školovanje u Švicarsku, prema Lasićevim (1986: 34) riječima, upravo je njezina majka. Ona je smatrala da će Rauch pokušati imati ljubavne odnose s njezinom kćeri te je smatrala da će po tim školama biti izložena muškarcima što je za nju bilo nemoralno. Jakobović Fribec navela je kako je Zagorka sa svega deset godina, odnosno 1885., izazvala incident na prijemu u banovu čast zbog kojeg je malo nedostajalo da obitelj bude optužena za veleizdaju zato što je Zagorka pozvala samog Khuena da brani Hrvate od Mađara.⁵ Iz Lasićeve monografije (1986: 31–43) može se iščitati kako je Zagorka s dvanaest godina počela izdavati list *Samostanske novine* koji je sama pisala i uređivala. Ideju i poticaj za pisanje dobila je od svoje učiteljice, sestre Bernarde Kranjc. Ubrzo se počela baviti i dramskim pisanjem te je u Višoj djevojačkoj školi postala jednom od najatraktivnijih glumica u kazalištu. Nažalost, u osmom razredu morala je napustiti školu zato što joj vlastita majka nije dopuštala da ostvari svoje snove. Njezina je majka uvijek bila ljubomorna i zahtijevala je od Zagorka da napusti školovanje kako bi nautila Zagorkinom ocu koji je bio ponosan na njezin uspjeh.

⁴ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

⁵ Zagorka – protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. (<https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/marija-juric-zagorka/zagorka-protagonistica-nenapisane-povijesti-hrvatskog-feminizma/1538>, pregledano: 12. 1. 2023.)

Nakon što se vratila kući, problemi u njezinu životu nastavili su se nizati. Lasić (1986: 42) je naveo kako se u to vrijeme bavila uređivanjem krapinskog đačkog lista *Zagorsko proljeće* koji je izašao u ljeto 1891. u samo jednom broju. Učenici iz Krapine su sa Zagorkinim bratićem Martinom odlučili izdati đački list. Tako je Zagorka s osamnaest godina i pod muškim pseudonimom M. Jurica Zagorski postala urednikom đačkog lista *Zagorsko proljeće*. Lasić (1986: 43) je naveo kako je Zagorka napisala članak o Matiji Gupcu u kojem je pisala o tome kako bi on, koji bi dao život za Zagorje, bio razočaran da vidi kako Zagorje izgleda u 19. stoljeću. Nažalost, kotarski je predstojnik zabranio izdavanje lista, a kada se saznalo da je Zagorka napisala članak o Gupcu, dobila je savjet da prestane pisati i baviti se javnim radom. Pored toga, savjetovali su je da bi se ona, s obzirom na to da je žena, trebala baviti kućanskim poslovima i biti poslušna jer će, u suprotnom, naići na nesreću i prijezir. Nadalje, Lasić (1986: 35) je naveo kako je Zagorka pokušala pronaći izlaz iz svojeg života i oporaviti svoje tijelo u katoličkoj molitvi i postu. Napisala je i dramu o teškom i mučeničkom životu kršćana iz rimskog doba: *Kalista i Doroteja* u kojoj prevladavaju biblijski i evanđeoski motivi.

Nakon što su joj zabranili daljnje obrazovanje, Zagorka je željela postati glumicom, ali roditelji su je prisilno udali za četrnaest godina starijeg muškarca kojem je bio obećan ogroman miraz.⁶ Jakobović Fribec (2008: 46) je navela kako je obred vjenčanja sedamnaestogodišnje Zagorka i Andrije Matraya, željezničkog činovnika iz Mađarske, održan u župnoj crkvi Sv. Križa u Začretju 1890. iako je on od nje bio stariji. Nažalost, zbog nervnog sloma i nesretnog života u braku završila je u sanatoriju. Unatoč tome, nije odustala od pisanja. Naprotiv, usavršavala se u mađarskom i njemačkom jeziku i pohađala telegrafski tečaj, a njezin suprug, koji je vidio da Zagorka dobro piše, želio je zaraditi od njezina talenta i pretvoriti je u mađarsku književnicu što zbog Zagorkina izrazitog domoljublja nije pošlo po planu.⁷ Lasić (1986: 50) je usporedio Zagorkin brak s ropstvom. Prilikom otvorenja zgrade HNK i posjeta cara Franje Josipa I. Zagrebu, Zagorka je odbila osuditi spaljivanje mađarske zastave zbog čega joj je suprug prijetio da će je ponovno poslati u sanatorij. Ona je tada prvim vlakom pobjegla u Hrvatsku gdje je započela novo razdoblje svojeg života. Jakobović Fribec (2008: 46) je navela kako je Zagorka 1895. došla u Srijemsku Mitrovicu kod ujaka i ujne. Međutim, kad je ujak saznao za njezino pisanje, potjerao ju je iz kuće. U Zagrebu su je smjestili u psihijatrijsku bolnicu, a nakon što je pobjegla iz bolnice uzdržavala se prodajom obiteljskog nakita.

⁶ Zagorka – protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. (<https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/marija-juric-zagorka/zagorka-protagonistica-nenapisane-povijesti-hrvatskog-feminizma/1538>, pregledano: 12. 1. 2023.)

⁷ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

Osim književnih djela Zagorka je pisala i političke reportaže te ih je anonimno objavljivala u *Obzoru*. Najpoznatija reportaža koju je napisala je *Egy Percz (Jedan časak)*, a tema reportaže upotreba je službenog jezika na hrvatskim željeznicama koju su zapazili neki političari, među kojima i biskup Josip Juraj Strossmayer koji je bio većinski vlasnik *Obzora* i zahvaljujući čijem pokroviteljstvu je dospjela u redakciju kao urednica za mađarsko-hrvatsku politiku.⁸ Jakobović Fribec (2008: 54) opisala je napredak njezine novinarske i književne karijere. Zagorka je napredovala od reporterke koja je bila u potpunosti anonimna do europski poznate političke novinarko koja je izvještavala o bitnim političkim zbivanjima u regiji što je tada bilo uistinu neuobičajeno za jednu ženu. Napisala je romane sa suvremenim temama, pripovijetke, humoreske i polemičke tekstove u kojima se borila za ravnopravnost spolova. Također, predvodila je ženske prosvjede koji su se po prvi put održavali u Zagrebu i zalagala se za ženska prava. Osnovala je i Kolo radnih žena s kojima je predvodila demonstracije, a jedan od pokreta dogodio se 1903. Jakobović Fribec (2008: 54) opisala je kako su se žene okupile u crkvi sv. Marka i dobacivale banu Khuenu Héderváryju da odstupi i pjevale mu hrvatsku himnu. Ostali sugrađani i sugrađanke podržavali su ih, a policija je ipak morala intervenirati. Već sljedeći dan ova ženska demonstracija bila je glavna vijest u Europi.

Kritika ju je, nažalost, uvijek zaobilazila u književnim pogledima i nikada nije bila na njezinoj strani. Sva ta omalovažavanja kroz koja je prolazila čitav svoj život samo su je još više poticala da se bori protiv takvih predrasuda s čime se složio i Novak (2003: 299) koji je naveo: „Ta prva domaća sufražetkinja bila je i glasnogovornik boraca protiv mađarizacije i germanizacije. Jasno i svima razumljivo izlagala je potrebu afirmacije političkih i socijalnih prava žena.” Osim što je djelovala na političkom planu i željela sačuvati hrvatski jezik, Zagorka je željela uključiti i druge žene u sva ta politička i socijalna zbivanja u društvu. Jakobović Fribec (2008: 13) navela je kako se nije pouzdano znalo gdje je Zagorka živjela u Zagrebu sve do 1893. Te godine unajmila je stan na adresi Dolac 8 u kojem je živjela sve do svoje smrti. Također, navodi kako je u 19. stoljeću ženama bez muške pratnje bilo gotovo nemoguće unajmiti podstanarsku sobu, a da se ne posumnja u njezinu čast. Nadalje, Jakobović Fribec (2008: 13) opisala je Zagorkin vrhunac karijere. Zagorka je u svojim šezdesetima ostala bez krova nad glavom. Tada joj je poslodavac plaćao smještaj u hotelu, a zauzvrat je Zagorka pisala nastavke svojih romana koji su bili objavljivani u *Jutarnjem listu*. Često se žalila na poslodavce koji su je prisiljavali da piše svoje romane, a istovremeno joj ukidali honorar i prijetili joj

⁸ Zagorka – protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. (<https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/marija-juric-zagorka/zagorka-protagonistica-nenapisane-povijesti-hrvatskog-feminizma/1538>, pregledano: 12. 1. 2023.)

otkazom. Godine 1925. pokrenula je *Ženski list*, prvi časopis u Hrvatskoj namijenjen isključivo ženama, a bavio se feminističkim temama. Izlazio je sve do 1938., a 1939. uložila je sve što je imala u pokretanje časopisa *Hrvatice* kojem je bila i vlasnica i urednica. Nažalost, policija NDH zabranila joj je izlaženje *Hrvatice* s obrazloženjem da Austro-Ugarskoj nije platila porez. Kako je Jakobović Fribec (2008: 13) navela, Zagorka je ipak nakon rata u Jugoslaviji dočekala svoju mirovinu, a svu njezinu imovinu naslijedili su sustanari koji su joj se uselili u stan. Danas je u Zagrebu Zagorki posvećena uličica između Slavonske i Držićeve avenije te, osim toga, 1991. postavljena je njezina skulptura u Tkalčićevoj ulici, a tih je godina i podružnica Knjižnice grada Zagreba na Krvavom mostu dobila ime *Marija Jurić Zagorka* (Jakobović Fribec, 2008: 13).

3. Književno stvaralaštvo

Zagorka je ostavila neizbrisiv trag u hrvatskoj književnosti. Vrlo rano, još za vrijeme školovanja, počela je pokazivati svoj talent za pisanje. Budući da je imala teško djetinjstvo, pisanje joj je služilo kao bijeg od stvarnog života. Prvenstveno se istaknula u svom radu zato što je u to vrijeme bilo nepojmljivo da se ženska osoba bavi pisanjem, novinarstvom i politikom. Uvelike je utjecala i na položaj žena u društvu i borila se protiv različitih stereotipa koji su bili nametnuti ženama samo zato što su žene. Nikakve predrasude, podcjenjivanja i omalovažavanja nisu je spriječila u njezinu radu. Počeci Zagorkine književne i novinarske karijere započeli su kada je imala svega dvanaest godina. Dok je bila na školovanju u samostanu u Zagrebu 1885., osnovala je svoje prve novine, *Samostanske novine* koje je sama pisala i posuđivala drugim učenicima na čitanje.⁹ Iz njezine biografije saznaje se da su u novinama bile napisane njezine vlastite priče zbog kojih se sukobila s nadstojnicom samostana koja je novine smatrala „zločinom protiv javne sigurnosti, mira i poretka”¹⁰, a zbog istih bila je strogo kažnjavana i odlazila u krevet bez večere. Vidljivo je da je Zagorka bila iznimno inteligentna, još kao dijete jasno je uvidjela političku situaciju i bez ustručavanja iznosila je vlastito mišljenje. Iako je, nažalost, zbog svojeg pisanja bila grubo kažnjavana, to je nije sprječavalo u daljnjem pisanju, nego je postajala još žustrija u svojim naumima.

Jakobović Fribec pisala je o Zagorkinu književnom stvaralaštvu. Navela je kako je Zagorka svoj prvi roman *Roblje* (1899.) objavila u listu *Obzor* kao podlistak. Tema je romana

⁹ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

¹⁰ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

protagonist Medardović koji je prihvatio službu mađarskog činovnika i učio mađarski jezik protiv svoje volje, a njegova se ljubav Danica udala za Mađara s kojim je stvorila obitelj (Lasić, 1986: 77-85). Prvi se put u književnosti javila 1886. crticom *Pod sljemenom* koja je objavljivana u listu *Bršljan*.¹¹ Književnu popularnost stekla je ciklusom od sedam romana *Grička vještica* (*Tajna Krvavog mosta*, *Kontesa Nera*, *Malleus Maleficarum*, *Suparnica Marije Terezije I*, *Suparnica Marije Terezije II*, *Dvorska kamarila*, *Buntovnik na prijestolju*) koji su bili objavljivani u listu *Male novine* (1912. – 1914.). U ciklusu romana opisani su sukobi između Griča i Kaptola i nasilje nad ženama.¹² Od ostalih njezinih djela Jakobović Fribec (2008: 47–50) navela je: feministički roman *Kamen na cesti* (1937.) u kojem je glavni lik predstavio Zagorku koja je u djelu pisala dnevnik koji joj je pomogao ojačati svijest, roman *Kneginja iz Petrinjske ulice* (1910.), prvi Zagorkin roman detekcije u kojem je glavna tema istraživanje zagonetnog ubojstva čije se rješenje saznaje na samom kraju, zatim *Kći Lotrščaka* (1921. – 1922.) u kojem se govori o ljubavi između Manduše i Divljana i konstantne borbe između dobra i zla, *Tozuki*, (1922.) naslov romana kratica je za tajno udruženje ubojica, švercera i potkupljivih ministara, *Vitez slavonske ravni* (1938.), *Mala revolucionarka* (1939.) u kojem preko Zlatinog lika želi ženama ukazati na važnost obrazovanja i afirmacije u društvu, *Nevina u ludnici*, *Plameni inkvizitori* (1928.) smješten u vrijeme dinastije Arpadovića u srednjem vijeku, a čija je tematika još vezana uz uklete dvorce, osvete, inkvizicije i nadnaravne sposobnosti, *Republikanci* (1924.), roman u kojem je riječ o jakobinskoj uroti u Hrvatskoj, *Gordana* (1934.), roman u kojem je riječ o sukobu s Osmanlijama, *Jadranka* (1953.), socijalno-utopistički roman nadahnut Teslinim pronalascima i Oktobarskom revolucijom *Crveni ocean* (1918.), *Neznana junakinja* (1939.), studija o povijesti žena u kojoj su opisane ženske demonstracije i akcije iz 1903.

Jakobović Fribec (2008: 47–50) osim romana navela je i Zagorkine drame od kojih su poznate: *Kalista i Doroteja*, drama u kojoj je riječ o mučeničkom životu kršćana iz rimskog vremena, *Filip Košenski* kojim je opisala siromašan život radnika i *Evica Gupčeva*, prva Zagorkina povijesna drama koju je napisala za vrijeme boravka u zatvoru, a čija je radnja smještena za vrijeme seljačke bune 1573. i koja govori o ženama koje su sudjelovale u povijesnim događajima (Lasić, 1986: 137). U djelo je uvrstila likove koji podsjećaju na stvarne aktere društvenih zbivanja.

¹¹ Ponedjeljkom na kavi sa prof. Slavicom Jakobović Fribec. (<https://zmusk.wordpress.com/ponedjeljkom-na-kavi-sa-prof-slavicom-jakobovic-fribec-17-03-14/>, pregledano: 17. 2. 2023.)

¹² Isto.

Biskup Strossmayer imao je veliku ulogu u Zagorkinu životu. Prosperov Novak (2003: 300) opisao je Zagorkin odnos s biskupom i naveo je kako je upravo zahvaljujući njemu bila urednica i reporterka u *Obzoru*, zagrebačkim dnevnim novinama. On joj je dao savjet da se posveti pisanju romana u nastavcima zbog čega je prekinula novinarski rad. Prema Jakobović Fribec (2008: 54), Zagorka je istraživala dokumentarnu građu u zagrebačkim, bečkim i peštanskim arhivima i na tim temeljima gradila je uzbudljive zaplete i priče, s mnoštvom likova, među kojima su žene važne povijesne protagonistice. Ti su romani u nastavcima prikazivali zaboravljenu hrvatsku prošlost 16., 17. i 18. stoljeća. Također, osim romana Zagorka je pisala i popularna djela namijenjena kazališnom izvođenju. Autorica je sedamnaest dramskih tekstova, a najpoznatije djelo joj je *Jalnuševčani* iz 1917. Njezini dramski tekstovi bili su izvođeni na priredbama za vojnike i sluškinje, ali i na sceni Hrvatskog narodnog kazališta. Iako se u ovom periodu više posvetila književnom stvaralaštvu, i dalje se bavila novinarstvom i borbom protiv germanizacije i mađarizacije, a zalagala se i za socijalna i politička prava žena (Prosperov Novak, 2003: 30).

Nadalje, Jakobović Fribec (2008: 54) navela je kako je Zagorka osim romana i kazališnih komada pisala pripovijetke, humoreske i polemičke tekstove u kojima se zauzimala za ravnopravnost spolova i za ženska prava. Sve svoje tekstove objavljivala je uglavnom pod muškim pseudonimima (Jurica Zagorski, Petrica Kerempuh, Iglica). Njezin najpoznatiji pseudonim Zagorka izabrala je zbog ljubavi prema hrvatskom puku. Nažalost, tijekom njezine književne karijere kritika ju nije podržavala. Kako je navela Jakobović Fribec (2008: 54): „Ignorirajući i spisateljski i čitalački fenomen, literarni moćnici te romane proglašavaju trivijalnom šund-literaturom, a nju zaobilaze u književnim pogledima, čitankama i antologijama.” Unatoč lošim trenucima svoje karijere i brojnim omalovažavanjima njezina rada Zagorka je ipak doživjela slavu i postala dugovječna. Njezini romani uživaju veliku popularnost i danas. Prosperov Novak (2003: 300) govorio je o tome kako: „Ti romani prolongiraju čitateljevu napetost svakim nastavkom, trudeći se da se svaki odjeljak završi stanovitom napetošću ili neriješenom motivacijskom sugestijom.” Osim napetih situacija i iščekivanju budućih radnji, prema Prosperovu Novaku (2003: 300), u romanima je prisutna i složena ljubavna priča, pojavljuju se nepoznati protagonisti s tajanstvenom prošlošću koji zakompliciraju prethodna zbivanja. Sve pustolovine njezinih romana prožete su i povijesnim zbivanjima, a Novak (2003: 300) tvrdi kako su joj likovi plošni i bez dublje motivacije što je samo djelomično točno. Istina je da su likovi s obzirom na psihološku motivaciju na prvi pogled

plošni, no dublja analiza pokazuje kako su neki likovi ipak složeni što će se vidjeti dalje u tekstu ovog rada.

Što se tiče oblikovanja ženskih likova u Zagorkinim djelima, Biljana Oklopčić i Lucija Saulić (2016: 93) naglašavaju kako su u Zagorkinim povijesnim romanima upravo žene, odnosno njihova duhovna i karakterna snaga, zaslužne za pokretanje radnje i ostvarenje sretnog završetka romana. Osim toga, u Zagorkinim romanima riječ je o tome kako su društvo i žene sami određivali ženinu rodnu i spolnu ulogu u zajednici. Na takav način mjerila se njezina vrijednost. Žena nije smjela biti aktivna u ekonomiji i politici, nije imala pravo glasa, nije se smjela obrazovati niti raspolagati svojom imovinom (Oklopčić i Saulić, 2016: 93). Nadalje, Oklopčić i Saulić (2016: 94) opisuju Zagorkine junakinje kao žene koje su bile sve ono što nisu smjele biti. Žene su propitivale modele ponašanja koji su im bili nametnuti i pokazivale su besmislenost tih društveno nametnutih reprezentacija žena. Čale Feldman i sur. (2016: 6) opisuju, također, Zagorkine junakinje kao žene koje su osmišljavale vlastite taktike kako bi zaobišle brojna ograničenja u okruženju podređenog društvenog položaja. Svoj utjecaj uglavnom bi iskazivale u privatnoj sferi, koristeći se privatnim vezama i osobnim odnosima. No, kada bi djelovale u javnoj sferi, bila im je potrebna zaštita muških likova, najčešće njihovih odabranika, ili bi se morale na neki način zamaskirati, preobući u sluškinju ili pak u muškarca. Nadalje, Zagorka se služila prepoznatljivim ljubavnim pričama kako bi između redaka tih priča progovorila o ženskim strategijama rodnog otpora, a iste te strategije ugrađivala bi u ženske likove svojih romana. Pored toga, Zagorkine su junakinje i pokretačice demonstracija koje podupiru pokret otpora što potvrđuje i Čale Feldman i sur. (2016: 3): „To govori o svijesti među tadašnjim ženama koje žele biti uključene u politička zbivanja.” Unatoč svom podređenom položaju u politici i društvu, žene nisu odustajale od svojih nauma i potrebe da budu na boljoj poziciji i izjednačene u društvu s muškarcima.

Krešimir Nemeć (1998: 76) opisao je Zagorkine povijesne romane koji su pisani u nastavcima kao feljtoni¹³ te im je iz tog razloga radnja epizodična. Naveo je kako su Zagorkine fabule razgranate, ispunjene energijom i aktivizmom, a bitnu ulogu imaju sredstva kojima se služi kako bi stvorila i zadržala napetost u radnji romana, a neka od tih sredstava koje je Nemeć naveo jesu: misteriozna ubojstva, spas u posljednjem trenutku, uvođenje likova koji mijenjaju vlastiti identitet, iznenadni obrati, efekti iznenađenja, „oživljavanje” već mrtvih likova,

¹³ Novinski tekst u kojem se na živ i pristupačan način razmatraju književne, umjetničke, društveno-političke i druge teme namijenjene širem krugu čitatelja; podlistak. Feljton. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFplWRA%3D, pregledano: 14. 6. 2023.)

uzastopna iskušenja glavnog junaka i sl. Radnja Zagorkinih romana svodi se na borbu dobra i zla, odnosno borbu bijelih i crnih likova sa sretnim završetkom (Nemec, 1998: 76–77). Nadalje, Nemec (1998: 79) smatra da: „Značenje njenih romana uvelike nadmašuje njihovu estetsku vrijednost: oni su širili hrvatsku čitateljsku bazu i uzdizali nacionalnu svijest. A to je i bila autoričina osnovna intencija.” Čale Feldman i sur. (2016: 16) dijele mišljenje s Nemecom i u zborniku navode kako je Zagorki u njezinim povijesnim romanima, osim što su bili razonoda čitateljima, cilj bio učenje materinskog jezika, vlastite povijesti i kulture. Također, navode kako je jasnoća izraza kojim se Zagorka služila upravo ono po čemu se izdvaja od ostalih autora u razdoblju modernizma. Dubravko Jelčić (2004: 338) smatra kako je Zagorka svojim feljton-romanima u nastavcima, koji su izlazili u različitim novinama, stvorila prve uzorke trivijalne književnosti i na takav način stekla veliku popularnost koja traje i danas. Iako su njezina djela smatrana kako je Lasić (1986: 63) naveo inkarnacijom „Ne-literature i Ne-vrijednosti” ipak je prodorom novih teorijskih shvaćanja Zagorka privukla pozornost književnih teoretičara i stekla sve više priznanja znanstvene kritike. Prosperov Novak (2003: 301) smatra da je Zagorka bila svjesna činjenice da živi u vremenu kad umjetnost više nije morala biti originalna. Reproduciranje i recikliranje do sada napisanih djela više nije smatrano sramotom.

Brojni autori naglašavali su vrijednost Zagorkina rada i pokušavali su svojim djelima svrnuti veću pažnju na njezin život. Jedan od tih autora je Ivo Hergešić koji je 1963. uredio prvo izdanje *Sabranih djela M. J. Zagorke* s kojima je nastojao istaknuti kulturnu i društvenu vrijednost njezinih tekstova s namjerom da s njih skine etiketu „šunda” koju su joj pripisivali te je zapravo napravio prvi korak u obnavljanju Zagorkina književnog statusa. Osim Hergešića i Lasić svojom, već spomenutom, monografijom o Zagorki ponovno budi zanimanje za Zagorkin život i djela. Također, Centar za ženske studije u Zagrebu bavi se aktivnostima vezanim uz proučavanje i promicanje Zagorkine baštine i tema vezanih uz žensko stvaralaštvo te joj godinama posvećuje stručne zbornike u kojima se interpretiraju njezina djela u feminističkom kontekstu. I nakon brojnih romana, kazališnih komada, pripovijetki, humoreski i polemičkih tekstova koje je napisala, Zagorka se ipak najviše smatrala novinarkom. Novinarstvo je bilo njezin poziv, a u svojoj biografiji napisala je: „Javno na pozornici rekla sam publici, da nisam i nikada neću biti književnik, niti sam pokušala to biti. Moja je profesija novinarstvo. Romane sam pisala samo za propagandu protiv njemačkih romana” (Jurić Zagorka, 1997: 487). Bez obzira na to što se više smatrala novinarkom, nego književnicom, njezin se talent za pisanje književnih djela ne može opovrgnuti. Lasić (1986: 59–67) je naveo tri razloga zbog kojih se Zagorka nije smatrala književnicom, već novinarkom. Prvi od razloga

je taj što je Zagorka smatrala da je književnost usamljениčka djelatnost u odnosu na politički i novinarski rad kojim se više željela baviti i koji su za nju imali veći značaj. Zatim, netolerantnost i prijezir prema trivijalnoj književnosti kakvu je Zagorka pisala i težak suživot jednostavnog narativnog diskursa u njezinim djelima s oblicima visoke književnosti koji su prevladavali sve do druge polovice 20. stoljeća tjerali su je na mišljenje da njezina književnost nije dovoljno dobra. I treći razlog je taj što Zagorka nije vjerovala u vlastito pisanje i književnost jer je smatrala da njezina književnost nije vrijedna i kvalitetna. Bez obzira na to što su je ismijavali i prezirali, bila je najčitanija autorica. Sebe je smatrala isključivo novinarkom i političarkom, ali dugotrajno je ostala zapamćena zahvaljujući njezinom osebujnom književnom stvaralaštvu koje je u potpunosti obilježilo njezin cjelokupan životni rad (Lasić, 1986: 59–67).

4. Zagorka i feminizam

Kako bi se odredila glavna razlika između muškaraca i žena i došlo, barem približno, do biti onoga što ih određuje kao muškarca i ženu potrebno je razlikovati pojmove: identitet, rod i spol. Definirati ove pojmove tijekom povijesti zasigurno nije bilo lako. Brojni filozofi, znanstvenici i književnici pokušali su što detaljnije dočarati i objasniti identitet, rod i spol koji su, u konačnici, povezani s feminističkim učenjem o čemu će detaljnije biti riječ u nastavku rada. U *Hrvatskoj enciklopediji* identitet je definiran kao: „Skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine.”¹⁴ Bez obzira na to što su svi ljudi različiti i pripadaju različitim skupinama, svaki pojedinac i svaka skupina posebna je na svoj način. Jonathan Culler (2001: 127) na sličan način definirao je identitet. Prema njegovu mišljenju, identitet označava pripadnost nekoj zajedničkoj grupi, organizaciji, religiji ili naciji. Takav identitet u kojem pojedinac pripada zajedničkoj grupi, religiji ili naciji naziva se kolektivnim identitetom i povezan je s politikom, društvom i kulturom. S druge strane, Pateman (2000: 216) smatra da je pojedinac, koji je vlasnik identiteta, odvojen od tijela koje je ili jednog ili drugog spola. Ona smatra da je ljudsko tijelo ili ženskog ili muškog spola bez obzira na koji način se odijevali i bez obzira na položaj u društvu.

¹⁴ Identitet. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909>, pregledano: 15. 3. 2023.)

Butler, američka filozofkinja i teoretičarka, bavila se feminizmom i pitanjima vezanim uz rod i spol. U svojem djelu *Nevođe s rodom* Butler (2000: 21) je progovarala o razlici između spola i roda. Ona smatra da je rod nastao u kulturi, a spol je biološki predodređen ljudima i samim time je nepromjenjiv. Isto tako, smatra da je rod kategorija koja je slabija od spola i ne može se reći da rod proizlazi iz spola. Butler (2000: 22) još smatra da rod može biti slobodan tako da muškarac može označavati i muško i žensko tijelo, a žena može označavati muško tijelo jednako kao i žensko. Razlikovanje roda i spola bilo je izrazito bitno u razdoblju feminizma kada se o njima najviše i počelo razglabati. Žene su željele svima pokazati da vrijede jednako kao i muškarci i da njihova vrijednost ne proizlazi iz njihovog spola. Činjenica da su ženskog spola ne znači da žene ne mogu obavljati društvene i političke aktivnosti, i naravno, ne znači da moraju biti podređene u obitelji i zakinite u obrazovanju, poslu, društvu i slično. Pateman (2000: 218) kao glavnog krivca za podređenost žena navela je politiku i društvo. Ona smatra da položaj žene ne određuje spol, priroda ili biologija, nego društvene i političke spletke. Način na koji je opisan izgled muške i ženske osobe ovisio je o politici (Pateman, 2000: 218).

Zbog podređenog položaja žena i želje za većom afirmacijom u društvu došlo je do nastanka feminizma kao pravca. Iako su u nekim društvima muškarci i dalje nadmoćniji od žena, njihov položaj u društvu kroz povijest se samo poboljšavao. Unatoč brojnim usponima i padovima, zahvaljujući feminizmu, ženska borba traje još i danas. Jasna definicija feminizma može se pronaći u knjizi *Feminizam za početnike*, a glasi:

„Feminizam je drugo ime za zahtjeve žena da imaju sva prava kao ljudska bića. Propitivanje odnosa između muškaraca (kao skupine) i žena (također kao skupine). I pobuna protiv svih struktura moći, zakona i običaja koji žene drže u poniznom, podložnom i podređenom položaju” (Watkins i sur., 2002: 3).

Žene su uvidjele u kakvom su lošem položaju živjele i željele su se pobuniti protiv muškaraca i nametanja njihovih zakona i običaja zbog kojih su podređene i smatrane manje vrijednima. Koncept se feminizma kroz povijest mijenjao i razvijao na različite načine. Watkins i sur. (2002: 8–16) opisali su razvoj feminizma sve do kraja 18. stoljeća. Navode kako su se europska društva temeljila na feudalnom sustavu koji su činili kraljevi, plemići, zemljoposjednici i svećenstvo. Muškarci i žene radili su zajedno, ali na različitim poslovima i s različitom plaćom. Zatim se s razvojem fature rad počeo odvajati od kuće kao i muški rad od ženskog rada. U prosvjetiteljstvu je došlo do nastajanja novih društvenih klasa, a zbog nejednakosti među klasama dolazilo je do sve većeg nezadovoljstva, a žene su se počele buniti protiv muškaraca. Nadalje, Watkins i sur. (2002: 15) naveli su Mary Wollstonecraft (1759. – 1797.) kao ženu koja je postavila temelje modernog feminizma. Ona se zalagala za školovanje i neovisan građanski

i politički život žena. Negdje od 1960-ih feministički pokret postao je globalan. Žene su se na sve načine borile za svoja prava i položaj u društvu.

Danas se mogu razlikovati četiri vala feminizma. U *Hrvatskoj enciklopediji* piše kako se prvi val feminizma javio u 19. stoljeću i prešao na početak 20. stoljeća. Tada je došlo do modernizacije školstva zahvaljujući kojem su žene dobile pristup obrazovanju. Pisalo se o temama ženskog pisma, a najznačajnije književnice koje su se bavile pisanjem ženskog pisma su: Jane Austen, George Eliot, sestre Charlotte, Emily i Anne Brontë, George Sand i u 20. stoljeću Virginia Woolf koju se smatra začetnicom feminističke književnosti.¹⁵ Žene su se na različite načine i različitim pokretima borile za pravo glasa iz čega su se razvili tzv. sufražetski pokreti. Zahvaljujući sufražetskim pokretima žene su uspjele ostvariti pravo glasa u Novom Zelandu 1893., a zatim i u drugim državama svijeta.¹⁶

Drugi val feminizma trajao je od 1950-ih do sredine 1980-ih.¹⁷ Watkins i sur. (2002: 98) istaknuli su Simone de Beauvoir sa svojom knjigom *Drugi spol* (1949.) kao najznačajniju feministicu ovog vala. U *Hrvatskoj enciklopediji* navodi se kako je u drugom valu feminizma došlo do razlikovanja „pojma spola kao biološke i roda kao društveno konstruirane kategorije”¹⁸ o čemu je, osim de Beauvoir, pisala i Millett u knjizi *Spolna politika* (1970.). Watkins i sur. (2002: 120) istaknuli su različite frakcije pokreta, a to su: radikalne feministkinje, socijalističke i liberalne feministkinje. Prema Jelaviću (2007: 160), liberalni feminizam usmjeren je na analizu žena u njihovim ulogama i zalaže se za rodnu ravnopravnost u javnoj i privatnoj sferi, radikalni feminizam smatra da je patrijarhat¹⁹ zaslužan za rodnu i spolnu promjenu u društvu i želi izgraditi nove društvene odnose te socijalistički feminizam koji smatra da se radikalnim promjenama u društvu može doći i do promjene položaja žene.

Treći val feminizma trajao je od kraja 1980-ih do 2010. kada se detaljnije proučavalo rodno nasilje, postavljala su se pitanja o propustima dosadašnjih ženskih pokreta, o seksualnom radu i pornografiji, a najznačajnije feministice ovog vala su: Rebecca Walker, Jennifer

¹⁵ Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

¹⁶ Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Oblik društvene organizacije koju obilježava institucionalizirana dominacija muškaraca izražena kroz društvenu praksu i odgovarajuće društvene ideologije; sustav u kojem muškarci imaju primarnu kontrolu nad društvenim, političko-ekonomskim i kulturnim institucijama. Patrijarhat. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023>, pregledano: 20. 6. 2023.)

Baumgardner, Amy Richards i Butler.²⁰ I konačno, četvrti val feminizma javlja se od približno 2010. do danas. Predmet zanimanja četvrtog vala su LGBTQIA+ (lezbijske, gej, biseksualne, transrodne, queer, interspolne, aseksualnih, i dr.) osobe, rodno nasilje te žena druge rase i prihvaćanje tjelesne i seksualne pozitivnosti.²¹ Feministički su pokreti u svakom od ova četiri vala uspjeli pridonijeti boljem položaju žena i unaprijediti njihova politička, socijalna i ekonomska prava. Iako su muškarci bili ti koji su ometali razvoj feminističkog pokreta, žene nisu posustajale. Postigle su pravo glasa, pravo na rad i izobrazbu te su se uspjele uključiti u sva zanimanja i institucije. Dobile su pravo na jednaku plaću za isti posao te su uspjele zaštititi svoja reproduktivna ženska prava.

Marija Geiger (2002: 106) u svojem radu *Feministička epistemologija* (2002.) govori o razvoju iste te kritizira seksističke elemente i stereotipe koji se javljaju u znanosti i smatra da se postojeća znanost iz tog razloga treba promijeniti. Nadalje, Geiger (2002: 106–113) navodi kako su žene u znanosti uvijek bile u inferiornom položaju u odnosu na muškarce, a feministička kritika odbacuje te socijalne koncepte i zahtijeva veću participaciju žena u znanosti i ukidanje diskriminacije žena. Feministice navode kako je potrebno utemeljiti spolno slobodnu znanost u kojem neće biti važno je li riječ o muškarcu ili ženi. Zbog svih ovih razloga feministička epistemologija nastoji stvoriti ravnopravno društvo u kojem će žene i muškarci biti ravnopravni i u kojem će održavati kvalitetne odnose. Millett, američka feministička spisateljica, istraživala je načine na koje društvena uvjerenja, institucije i strukture moći održavaju rodne nejednakosti i pridonose ugnjetavanju žena. Seksualnu dominaciju nad ženama navela je kao najveći oblik stratifikacije i segregacije koji postoji u društvu (Millett, 1970: 24). To se događa zbog patrijarhalnog društva koje je duboko ukorijenjeno u civilizaciji zbog kojeg muškarci dominiraju ne samo nad ženama, nego i u politici, društvu i ekonomiji (Millett, 1970: 25).

Nadalje, Millett (1970: 26) je ispitala različite dimenzije koje pridonose razumijevanju rodne dinamike i struktura moći u patrijarhalnom društvu, a to su: ideološka, biološka, sociološka, klasna, dimenzija sile, mitologije i religije, ekonomska, obrazovna i psihološka dimenzija. Ideološke i biološke dimenzije pripisuju različite osobine muškarcima i ženama. Millett (1970: 26–32) je navela kako se muškarcima obično pripisuju osobine kao što su: agresija, inteligencija, snaga i efikasnost, a ženama se pripisuju osobine kao što su: pasivnost,

²⁰ Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

²¹ Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

neznanje, poslušnost i nesposobnost. Ženama je predodređeno da se brinu o djeci, kućanstvu i udovoljavaju seksualnim potrebama muškaraca, a tjelesna snaga, postignuća, interesi i ambicije pripadaju muškarcima. Millett (1970: 33–35) je u sociološkoj dimenziji govorila o tome kako su muškarci u patrijarhalnom društvu smatrani glavom obitelji, imali su vlasništvo nad svojom suprugom i djecom i mogli su vršiti fizičko nasilje nad njima. Pored toga, kako bi žene u braku imale financijsku podršku pristajale su muškarcima biti domaćice i spolno ih zadovoljavati. U ekonomskoj i obrazovnoj dimenziji, Millett (1970: 39–42) je opisala kako žene u prošlosti zbog svog podređenog položaja i života u patrijarhalnom društvu nisu imale pristup obrazovanju i radnom mjestu da same zarađuju novac. Danas se situacija donekle promijenila. Žene imaju pristup obrazovanju i mogu biti zaposlene, ali i dalje primaju manju plaću od muškaraca i moraju brinuti o kućanskim poslovima i djeci. Sila i nasilje su, također, duboko ukorijenjeni u patrijarhalnom društvu. Millett (1970: 43–46) je navela silovanje kao najčešći oblik nasilja nad ženama u kojem se želi slomiti i povrijediti ženu. Fizičko nasilje nad ženama i djecom, nažalost, čest je slučaj, a zbog slabih vladinih mjera koje bi spriječile takav tip ponašanja žene često odustaju od pokretanja kaznenih prijava.

Sljedeća dimenzija koju je Millett (1970: 46–54) navela dimenzija je mitologije i religije. Žena je u mitologiji u patrijarhalnim društvima zbog svojih bioloških osobina, odnosno zbog menstruacije i seksualnih funkcija smatrana nečistom. Ženske genitalije nazivali su pogrđnim imenima, a muške su, naprotiv, hvalili. Mržnja i gađenje prema ženskim genitalijama ukorijenjeni su u vjerskim i kulturalnim pisanjima. Muškarci su smatrali da mogu posjedovati žensko djevičanstvo i žensko tijelo, a žene su smatrane krivima zbog toga što izazivaju žudnju kod muškaraca. U psihološkoj dimenziji Millett (1970: 54–58) je govorila o razlikovanju između muške i ženske seksualne slobode. Krivnja za seksualnost u patrijarhatu uglavnom se pripisuje ženi. Žena koja je imala više seksualnih partnera tijekom života smatrana je nemoralnom i promiskuitetnom, a ako je muškarac promiskuitetan smatran je većim „muškarcem”. Millett (1970: 58) smatra da se ženama još uvijek uskraćuje seksualna sloboda i kontrola nad njezinim tijelom zbog zabrane pobačaja, nedostupnosti kontracepcije i konzervativnog razmišljanja u vezi njezina djevičanstva. Ispitujući ove različite dimenzije, Millett pruža sveobuhvatan okvir za razumijevanje složenosti rodne politike i djelovanja između različitih društvenih čimbenika u održavanju rodne nejednakosti. Kroz svoj rad, izaziva tradicionalne predodžbe o rodu i zagovara feministička načela i društvene promjene.

Feminizam se razvijao i u Hrvatskoj, a razvoj je započeo kao i u svijetu, u drugoj polovici 19. stoljeća kada su se otvorile brojne djevojačke škole. Žene su pokrenule više listova,

od kojih se ističu *Ženski svijet* (1917. – 1920.) urednice Zofke Kveder, *Ženski list* (1925. – 1938.) i Zagorkina *Hrvatica* (1939. – 1941.).²² Od ostalih značajnih žena, umjetnica i književnica koje su se bavile pitanjem feminizma u Hrvatskoj ističu se: Lydije Sklevicky, Sanja Iveković, Vlasta Delimar, Slavenka Drakulić, Irena Vrkljan i Dubravka Ugrešić.²³ Sve ove žene borile su se za bolji položaj žena u Hrvatskoj organizirajući različite pokrete i akcije te razvijajući feminističke kritike i teorije. Kao što je već navedeno, Zagorku se smatra zvijezdom hrvatskog feminizma. Žena koja je rušila sve granice pred sobom i bila primjer svim ženama oko sebe. Iako je živjela u strogom patrijarhalnom društvu, borila se protiv tako uređenog društva te je svojim novinarskim, književnim djelovanjem i pokretima koje je organizirala nastojala maknuti tu nepravdu nad ženama. O svojoj karijeri novinarkinje i promicanju feminizma Zagorka je izjavila:

„Svugdje sam bila dočekivana s nepovjerenjem i prezirom jer je žena u politici u 19. stoljeću bila smatrana poput žene u javnoj kući. U redakciji *Obzora* svatko me gledao s čuđenjem (...) A ja sam u prvom redu širila feminizam i ženama budila volju da sudjeluju u javnom životu. Moja je težnja uvijek bila emancipacija žena” (Đorđević, 1979: 161–162).

Svoje feminističko razmišljanje i borbu za emancipaciju žena najviše je pokazivala u svojim časopisima *Hrvatici*, *Ženskom listu* i novinama *Obzor* koje je sama uređivala unatoč omalovažavanjima drugih ljudi. Osim u svojoj novinarskoj karijeri, Zagorka je nastojala utjecati na žene i svojim književnim djelovanjem. Čale Feldman i sur. (2016: 26) naveli su kako se Zagorka služila povijesnim romansama kako bi između redaka tih ljubavnih priča progovorila o ženskom otporu prema rodnoj diskriminaciji. Nadalje, Pavlić i sur. (2015: 44) pisali su o tome kako je Zagorka svojim pisanjem i svojim djelima željela osvijestiti sve čitateljice i gledateljice. Birajući temu braka, željela je potaknuti žene na borbu kako bi došle do boljeg položaja u braku i suprotstavile se muškom autoritetu. Itekako je bitan i njezin politički angažman. Čale Feldman i sur. (2016: 39) naglašavaju njezino promicanje ravnopravnosti spolova. Zalagala se da žene budu uključene u ekonomski, politički i društveni život te da u konačnici dobiju pravo glasa i pravo na rad. Zagorka je jedna, dosta, revolucionarna figura i jedna od čitanijih hrvatskih autora. Za života bila je podcijenjena i neshvaćena, ali ostavila je dubok trag u hrvatskoj povijesti i književnosti u kojima će zasigurno ostati zapamćena. S druge strane, feministički pokret koji traje već više od dvjesto godina uspio se izboriti za mnoga ženska prava i privilegije koje žene nisu uživale prije. Feminizam je prisutan

²² Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

²³ Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

i danas jer borba za ženska prava i dalje traje u mnogim zemljama u kojima su žene i dalje ugnjetavane i potlačene, a nerijetko i žrtve brojnih nasilja.

5. Analiza romana

Zagorka je odigrala ključnu ulogu u razbijanju rodnih barijera i zalaganju za prava žena u hrvatskom društvu. Njezina književna djela, uključujući *Malu Revolucionarku* i *Kći Lotrščaka*, pružaju bogato područje za istraživanje rodnih uloga, dinamike moći i društvenih struktura tijekom njezina vremena. Cilj je ovog rada feministička analiza ovih Zagorkinih romana u kojima se nastoje istražiti i protumačiti rodne uloge, položaj i viđenje žena u vremenu u kojem su romani napisani. Teorijski okvir za ovu analizu temelji se na Millettinoj knjizi *Seksualna politika* i ostalih utjecajnih feminističkih teoretičarki poput Butler, Pateman i drugih koji pružaju ključne uvide u feminističku književnu kritiku. U romanima *Mala revolucionarka* i *Kći Lotrščaka*, kao primarnim tekstovima za analizu, obraćena je velika pozornost na prikaz ženskih likova, njihovo djelovanje, odnose s muškim likovima i muške stavove prema ženama. Predstavljeni su primjeri rodne nejednakosti, patrijarhata i dinamike moći unutar romana kao i šira uloga žena u hrvatskom društvu.

5.1. Mala revolucionarka

Zagorka je 1939. u časopisu *Hrvatica* objavila roman *Mala revolucionarka* u nastavcima.²⁴ *Mala revolucionarka* još je jedan u nizu romana kojima je Zagorka promicala feminizam i u kojem se postavljaju pitanja ravnopravnosti spolova i naglašava važnost obrazovanja za žene. Postavlja se pitanje je li riječ o povijesnom ili ljubavnom romanu ili pak bajci o čemu će biti riječ u nastavku rada. Kroz glavni lik Zlate, male revolucionarke, mogu se iščitati Zagorkina osobnost i promišljanja. Radnja romana (Jurić Zagorka, 2014: 8–144) smještena je 1903. za vrijeme Austro-Ugarske vladavine u Hrvatskoj. Carev namještenik u Hrvatskoj Toma pl. Garić uživao je povlaštenu položaj. Živio je sa svojom suprugom, pet kćeriju i nećakinjom koja je ostala bez roditelja. S obzirom na to da imaju pet kćeriju, gospodin i

²⁴ Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

gospođa Garić morali su skupiti pet miraza i bogato udati svoje kćeri za dobrog činovnika koji bi služio mađarskom caru. Zagorka se služila stvarnim povijesnim događajem u kojem su studenti opozicionari protestirali protiv bana Héderváryja i protivili se mađarskoj vlasti u Hrvatskoj. Povijesna priča protkana je i ljubavnim zgodama Garićevih kćeri i nećakinje. Zagorka je kroz ženske junakinje romana dočarala društvenu situaciju i razmišljanja žena i muškaraca koja su tada vladala. Opisala je pasivnost žena koje su uglavnom prihvaćale svoju sudbinu i svoj život predodredile pronalasku dobrog supruga koji ih može uzdržavati i kojemu one mogu biti uzorne supruge i majke. Zagorka je kroz glavni lik mlade revolucionarke Zlate iznijela probleme i posljedice koje takvo viđenje braka i položaj žene imaju u takvom društvu. Ženama je željela iznijeti važnost obrazovanja i važnost izgradnje karijere. Zahvaljujući obrazovanju, žene više nisu morale ovisiti o muškarcima i mogle su biti u potpunosti samostalne i neovisne te kao takve doprinijeti razvoju društva. Kroz lik revolucionarke Zlate progovorila je i o borbi za slobodu, prvenstveno o borbi protiv mađarske vlasti u Hrvatskoj i borbi za bolji položaj žene u društvu.

Kao što je već navedeno, postavlja se pitanje kojem književnom žanru pripada roman *Mala revolucionarka*. U svom članku Šeherezada Halkić (2011: 79–92) navela je pojavu hibridnosti žanrova. Ona tvrdi kako se u romanu javljaju elementi i povijesnog i ljubavnog romana kao i elementi bajke. Kada se o romanu govori kao povijesnom, ističe se podatak da je roman nastao u vrijeme poslije spaljivanja mađarske zastave u Zagrebu 1903. te da to razdoblje završava po raspadu Austro-Ugarske (Halkić, 2011: 83). Nadalje, Halkić (2011: 83) navodi kako je Zagorki situacija u kojoj su studenti izvodili demonstracije protiv mađarske vlasti poslužila kao povijesna građa na kojoj se temelji njezin roman. Zbog toga što se u romanu ne donosi puno povijesnih činjenica, kritika se nije složila da se za ovaj roman može reći da je samo povijesni. Elementi ljubavnog u ovom romanu prema Halkić (2011: 86) jesu: likovi koji se bore za žene i za svoje ideale²⁵, opisivanje razvoja ljubavnih veza i prepreka, objava ljubavi i brak²⁶, nemogućnost realiziranja veze zbog različitih prepreka²⁷, junakinja koja se razlikuje od ostalih²⁸. I u konačnici, Halkić (2011: 86–90) navodi elemente bajke koji su prisutni u romanu. Od prepoznatljivih elemenata navodi tipične junake: princa, princezu, oca, zlu maćehu koji se mogu prepoznati u likovima Vladimira, Danice, gospodina i gospođe Garić i njihovih

²⁵ Primjerice Vladimir koji se bori za Danicu kao i ona za njega i Zlata koja se želi obrazovati i u konačnici vjenčati s Mirkom.

²⁶ Između Garićevih kćeri, nećakinje i njihovih supružnika.

²⁷ Gospodin i gospođa Garić koji se protive odabranicima svojih kćeri i nećakinje.

²⁸ Odnosi se na Zlatu i njezina oca koji izdaje svoje revolucionarne ideje, ali im se na kraju opet vraća.

kćeri. Zatim navodi Danicu, progonjenu djevojku izdvojenu od ostalih, kojoj se izriče zabrana. Zabranjen joj je brak s Vladimirom, a nametnut joj je brak s nepoznatim muškarcem. I Zlata i Danica tražile su iskrenu ljubav i muškarca koji bi ih volio, što je još jedan od motiva koji se javlja u bajkama. Elementi bajke, kako navodi Halkić, mogu se iščitati i po načinu odijevanja junakinja. Sve djevojke oblačile su se jednako što je ukazivalo na njihov položaj, porijeklo i bogatstvo. Bajke završavaju sretnim krajem baš kao i Zagorkin roman. Svi likovi zadovoljni su svojom sudbinom i napokon su vodili ispunjen i sretan život.

5.1.1. Utjecaj Zagorke kao žene na djelo i društveni, povijesni i kulturni kontekst romana

Kao žena koja je pisala tijekom kasnog 19. i 20. stoljeća, u društvu u kojem dominiraju muškarci, Zagorka je bila u jedinstvenoj poziciji da kritizira patrijarhalne strukture i rodne norme hrvatskog društva i da istakne borbu žena za jednakost i pravdu. Ispod povijesne i ljubavne priče romana, vješto je promicala feminizam i upravo je kroz protagonisticu Zlatu isticala važnost borbe za bolji ženski položaj u društvu. Zlata je mlada žena koja se uključila u revolucionarne aktivnosti protiv Austro-Ugarske te je snažna i samostalna mlada žena koja je izazvala patrijarhalne norme i nastojala definirati vlastiti identitet i ulogu u društvu. Može se reći da je preko Zlatina lika izražavala vlastita mišljenja i stavove o društvu i politici tog vremena. Kroz ostale ženske likove: gospođu Garić i ostale kćeri opisivala je trenutno stanje u društvu kao i razmišljanja svih tih žena koje su prihvatile svoju podređenu ulogu i nisu se usuđivale razmišljati drugačije kao ni poduzeti nešto po tom pitanju. Najvažniji cilj njihova života bio je pronaći bogatog supruga koji bi ih mogao uzdržavati i kojem ne bi bio bitan njihov miraz.

Halkić (2011: 91) je navela Zagorkine autobiografske motive koji se mogu iščitati u romanu. Autobiografski motivi prvenstveno se očituju u ženskim likovima romana, ponajprije u maloj revolucionarki Zlati, a to su: borba za pravo žena, revolucionarne ideje, prisila na neželjeni brak, prerusavanje, obrazovanje, ljubav, zatvor i realizirane ideje. Kao što je već navedeno, Zagorkin osnovni cilj bio je borba za pravo žena i isticanje vlastitih revolucionarnih ideja kako bi hrvatski narod oslobodila od mađarske vlasti. Prisila na neželjeni brak dogodila se i samoj Zagorki koju su udali protiv njezine volje za muškarca kojeg nije ni poznavala ni voljela, a isti motiv neželjenog braka pojavljuje se i u romanu. Njezine junakinje nisu mogle same birati supruga, nego su to činili njihovi roditelji. Javlja se motiv prerusavanja što je i

Zagorka činila kada je željela provesti svoje ideje i ostati nezamijećena. Prerušavala se u muškarca jer joj kao ženi nije bilo dozvoljeno pisati i jer je jednostavno željela ostati u sjeni i ne privlačiti pažnju drugih ljudi. Zagorka je bila žena kojoj je obrazovanje imalo veliku ulogu u životu, u obrazovanju je tražila spas od svoje podređenosti muškarcima te je svoju želju za obrazovanjem i poruke koje je željela podijeliti s drugim ženama objedinila u liku Zlate. Naglašavala je važnost obrazovanja za žene i važnost borbe žena u ostvarivanju svojih prava i sloboda. Zagorka je pred kraj svoje karijere uspjela realizirati svoje ideje i postati samostalna što se događa i u romanu. Zlata se uspjela obrazovati i postati učiteljica te je slijedila svoje ideale sa svojim suprugom Mirkom za koga se udala iz ljubavi.

Nadalje, Zagorkin spol omogućio je da unese empatiju i razumijevanje u iskustva žena u romanu. Mogla se osloniti na vlastita iskustva kao žena kako bi stvorila nijansirane ženske likove i istražila borbe i izazove s kojima se suočavaju žene u patrijarhalnom društvu. U društvu u kojem su rodne uloge strogo definirane, Zlatina odluka da postane revolucionarka i bori se protiv patrijarhata mogla bi se smatrati izazovom tradicionalnim rodnim normama. Zagorka je iskoristila Zlatinu priču kako bi istražila ograničenja ovih rodnih uloga i pokazala kako one mogu biti opresivne za žene. Nadalje, Zagorkin spol utjecao je na način na koji je prikazivala teme i probleme vezane uz ženska prava i ravnopravnost spolova. Prikazivala je utjecaj patrijarhata na živote žena i načine na koje su se žene opirale tim strukturama i izazivale ih. Zagorka se bavila i drugim društvenim i političkim temama u romanu, kao što su nacionalizam, imperijalizam i borba za neovisnost, a ispitivala je i kako se ta pitanja isprepleću s rodom. Zagorkino portretiranje muških likova odražava njezino nijansirano razumijevanje rodnih odnosa i uvjerenje o važnosti solidarnosti i zajedničkog djelovanja u postizanju feminističkih ciljeva. Njezina feministička perspektiva i razumijevanje rodnih odnosa omogućili su joj stvaranje složenih i nijansiranih ženskih likova te kritiku patrijarhalnih struktura i rodnih normi hrvatskog društva u 20. stoljeću.

Zagorkina *Mala revolucionarka* smještena je u 20. stoljeće u Hrvatskoj koja je tada bila dio Austro-Ugarske. Društveni, povijesni i kulturni kontekst romana važan je za razumijevanje tema, likova i problema koje Zagorka pokreće. Hrvatska je u to vrijeme bila patrijarhalno društvo sa strogim rodnim ulogama i očekivanjima od muškaraca i žena. Od žena se očekivalo da budu pokorne, poslušne i usredotočene na kućanske dužnosti, a od muškaraca se očekivalo da budu hranitelji i glave kućanstva. Protagonistica Zlata prkosila je tim društvenim očekivanjima i težila neovisnosti. U romanu se prikazuje hijerarhija tog vremena u kojem se jasno odražavala razlika između viših i nižih slojeva društva te se bavi i pitanjem braka i ulogom

žene u njemu. Zagorka je prikazala kontrast između raskoši plemstva i siromaštva običnog puka. Bilo je to i vrijeme političkih previranja u Hrvatskoj, s nacionalističkim pokretima i pozivima na neovisnost od Austro-Ugarskog Carstva. Ovaj politički kontekst odražava se u romanu s muškim likovima koji su bili uključeni u političke rasprave. Zagorka je utkala elemente domoljublja i borbe s kojima se hrvatski narod suočavao ističući istovremeno želju za neovisnošću. Prikazala je težnje naroda za slobodom i pravdom. Također, bilo je vrijeme rastućih ženskih pokreta za pravo glasa diljem Europe. Taj kontekst reflektira se i u romanu u kojem se glavna junakinja Zlata borila za ženska prava i slobode. Zagorka je svojim pisanjem kritizirala društvene i političke probleme u hrvatskom društvu u 20. stoljeću i bavila se širim europskim trendovima poput pokreta za žensko pravo glasa. Sve u svemu, u romanu *Mala revolucionarka* pruža se bogat prikaz društvenog, političkog i povijesnog konteksta, pružajući uvid u rodnu nejednakost, društvenu hijerarhiju, politiku i nacionalni identitet tog vremena.

Jezik je moćno oruđe u konstruiranju rodne i dinamike moći u književnosti, a Zagorkina *Mala revolucionarka* nije iznimka. U romanu se koristi jezik kako bi se istaknula dinamika moći između likova. Muški likovi govore na autoritativniji način i oni su ti koji donose sve bitne odluke za obitelj i društvo. Imaju pravo na obrazovanje i izgradnju karijere. S druge strane, vladalo je mišljenje da obrazovanje nije namijenjeno za žene visokoga društva. Smatralo se da njima mora biti važno pronaći bogatog muškarca koji bi im omogućio miran život i koji bi se mogao skrbiti o njima. Veliki je naglasak i na ženskom mirazu jer su muškarci ti koji su birali žene s boljim mirazom. U društvu je bilo uvriježeno takvo razmišljanje, a žene uopće nisu razmišljale o politici i društvu. Većina razgovora koji se vode u romanu uglavnom su o temama braka i djece, miraza, organiziranja zabava i potraga za dobrim suprugom. Zagorka je kroz ove konstrukcije roda naglašavala borbe s kojima su se žene u patrijarhalnom društvu suočavale i naglašavala je važnost feminističkog otpora i solidarnosti.

5.1.2. Prikaz žena u odnosu na muškarce i muški stavovi prema ženama

U romanu su žene zastupljenije od muškaraca, češće se spominju i predvode radnju romana. Presvijetli gospodin Garić i presvijetla gospođa Garić imali su pet kćeriju: Nadu, Darinku, Jelku, Zoru i najmlađu Zlatu te nećakinju Danicu koju su uzdržavali jer je ostala bez roditelja. Od ženskih likova još se spominje i druga nećakinja Elza. Što se tiče muških likova u romanu, pored gospodina Garića, još se spominje ravnatelj redarstva Ilić, Vladimir Brkić,

Tomica Varović, Mirko Kraljić i ban Héderváry. Zagorka je i muške i ženske likove opisivala veoma svečano. I muški i ženski likovi nosili su raskošnu odjeću s mnogo detalja. Žene su bile uvijek u haljinama i uglavnom su se držale skupa, muškarci su nosili odijela i oni su ti koji su imali autoritet i bavili se političkim i društvenim pitanjima, a upravo su politika i društvo prema Pateman (2000: 218) glavni krivci za podređenost žena. Slijedi opis gospođe Garić i njezinih kćeriju i nećakinje:

„Preko praga zašušti svila. U sobu stupi žena. Već je pošla nekoliko koraka u sobu, a duga povlaka još se uvijek talasa na pragu. Visoku jedru gospođu, možda i odviše jedru, obujmio je steznik. Haljina od teške žute svile priljubljuje se uz stisnute obline. U prosijedoj kosi blista diadem od smaragda i briljanata. (...) Sve su djevojke odjevene sasvim jednako, kako to zahtjeva otmjena moda. Haljinice su od bijelog muselina, nabrani volančići leprše kod svake kretnje. Ružičaste svilene uske vezanke trepte kao krila leptirića, što su se zaustavili na čipkama. I djevojačka tijela sapeta su steznikom, u struku svezana svilenim ružičastim pojasom, s kojega se spuštaju straga široke vrpce, sve do cipelica. (...) Samo najmlađoj dosiže suknja do polovice lista i naviješta, da je još ispod petnaeste godine!” (Jurić Zagorka, 2014: 8–9).

Zagorka je pridodala brojne bajkovite epitete prilikom opisivanja žena. Ujedno je opisala modu koja je bila aktualna u društvu u 20. stoljeću. I žene i djevojke nosile su steznike i duge svilene i čipkane haljine s volančićima koje su bile veoma teške. Nošenje steznika bilo je popularno tijekom 19. stoljeća. Jill Fields (1999: 355) naveo je kako je nošenje steznika izazivalo veliku raspravu među liječnicima, ministrima, modnim dizajnerima i feminističkim reformatorima te je došlo čak do prosvjeda protiv njihove uporabe. Navodi kako su steznici ograničavali mobilnost žena u privatnoj i poslovnoj sferi i kako su utjecali na njihovo zdravlje. Žene su nosile korzete kako bi bile privlačne i ugledne. Bojale su se svog opuštenog tijela i izgubljene figure. Mel Davies (1982: 620–628) naveo je kako bi žene radije trpjele torturu, nego se u društvu pojavile bez korzeta koji je bio dio tadašnje mode iako je nošenje korzeta po cijele dane uzrokovalo glavobolju, bol u leđima, nervozu, probleme s disanjem, nedostatak apetita i mnoge druge probleme. Nakit je također bio neizostavan modni detalj koji su žene često nosile kao ukosnice na svojim frizurama. Žene su veoma držale do svojeg izgleda i vodile su brigu o tome da izgledaju besprijekorno u svakom trenutku.

Watkins i sur. (2002: 139) navode kako su se javile različite predodžbe o ženi i tijelu. Žene su prosuđivale i kritizirale svoja tijela i težile savršenom izgledu. Visoka moda tog vremena zahtijevala je da sve djevojke budu jednako obučene, a djevojke koje su imale manje od petnaest godina nosile su kraće haljine koje su dosezale malo ispod koljena. Djevojke koje su nosile kraće haljine nisu još imale nikakve udvarače. Muškarcima je to odavalo da imaju manje od petnaest godina i da nisu još spremne za udaju. U romanu je Zlata nosila kraće haljinice iako je već bila napunila petnaest godina. Vlastita majka tjerala ju je da govori kako

ima trinaest godina da društvo ne bi primijetilo da najstarija djevojka Nada ima preko dvadeset i dvije godine. Za njihovu obitelj bila bi sramota kada bi se saznalo da imaju kćer od preko dvadeset i dvije godine koja još nije udana. Kao što je već navedeno, ni muškarci nisu zaostajali za ženama. Slijedi opis gospodina Garića:

„U tome se času otvore vrata, a u sobu uđe visok gospodin, vrlo elegantan i dosta vitak, samo mu se nešto malo izbočio trbuh. Odjeven je u besprikorne hlače. Kosa mu je prosijeda, lijepo začesljana. Lice skladnih crta – i obrijan. Brci uređeni i nešto malo podrezani. Na prvi pogled mnogo drži do svoje vanjštine” (Jurić Zagorka, 2014: 54).

Iz opisa gospodina Garića može se vidjeti da su i muškarci držali do svojeg izgleda i imali otmjeno držanje. Godine za ženidbu muškarcima nisu bile bitne kao ženama. Nije bila tolika sramota za muškarca koji ima više od dvadeset godina, a nije bio oženjen. Bez obzira na spol i rodne nejednakosti koje su tada vladale, može se reći da razlike u odijevanju nisu bile prisutne. I muškarci i žene trudili su se u svakom trenutku izgledati otmjeno i uglađeno. Vidljivo je da je Zagorka opširnije opisivala žene, pridodavala im je više pridjeva i nastojala ih je opisati slikovitije, bajkovitije i s većim tonom nježnosti, nego muškarce. Ovo osnažuje ideju da je vrijednost žena povezana s njihovim fizičkim izgledom. S obzirom na to da su postojale klasne diferencijacije, ljudi nižeg staleža nosili su siromašniju odjeću i radili su na nižim pozicijama.

Odražavajući rodne uloge i očekivanja hrvatskog društva u 20. stoljeću žene su u romanu često prikazane kao osobe koje ovise o muškarcima zbog svoje društvene i ekonomske dobrobiti. O ovom problemu pisala je i Millett (1970: 33–35) u sociološkoj dimenziji u kojoj je navela isti primjer žena koje su pristale muškarcima biti domaćice i spolno ih zadovoljavati kako bi imale financijsku podršku. Na primjer, presvijetla Garić financijski je ovisna o svojem suprugu, a od njihovih kćeri očekuje se da pronađu odgovarajućeg supruga koji će ih uzdržavati. Žene su se koristile različitim načinima i trikovima kako bi privukle udvarače i bile primijećene u društvu. U sljedećem primjeru gospođa Garić smišlja trikove kako bi svojim kćerima pronašla prosca i dobro ih udala:

„Dok vi stojite na podiju, svi, naravno, gledaju samo vas i tako moraju opaziti vašu ljepotu, eleganciju, naobrazbu, dakle vidite djeco, ova diletantska predstava je moje pronašašće, da se istaknete nad svim drugim djevojkama, koje će doći ovamo. Od onih osam činovnika, što ih je odabrao vaš otac, valjda ćemo naći četiri prosca!” (Jurić Zagorka, 2014: 13).

Žene su imale uvriježeno mišljenje da je prvi dojam najvažniji faktor prilikom odabira supružnika. Uglavnom nisu razmišljale o iskrenoj ljubavi između sebe i budućeg supruga, već im je glavni cilj bila dobra udaja. Žene su se bavile organiziranjem zabava pa tako i u ovom slučaju gospođa Garić organizirala je zabavu, ali s nekim višim ciljevima. U dogovoru sa svojim suprugom, gospodin i gospođa Garić gotovo su javno ponudili svoje kćeri i tražili im prosca, a

da prije nisu niti razgovarali sa svojim kćerima oko toga slažu li se one s tim pothvatom. Na pomalo prevarantski način željeli su pronaći proscu za svoje kćeri čiji bi se brakovi temeljili na tome da ih suprug financijski uzdržava, a ne na iskrenoj ljubavi i uzajamnom poštovanju. Njihove kćeri, koje su i odgojene u takvom patrijarhalnom okruženju, nisu se protivile odlukama svojih roditelja, naprotiv, složile su se s njima i željele su što prije pronaći dobrog supruga. Iz ovog primjera može se iščitati koliko su žene zapravo imale malo poštovanja prema sebi. Ne radi se samo o nedostatku poštovanja, već o naučenom obrascu ponašanja. Ženama su nametnuti patrijarhalni stavovi koji su se stalno reproducirali pa su ih žene prihvaćale bez puno razmišljanja, a samo su se pojedine bunile protiv takvih stavova. Također, vladalo je razmišljanje da je za ženu najbolje da se uda do dvadeset i druge godine i u slučaju da u obitelji ima više ženske djece udaja mora ići redom, prvo se najstarija sestra mora udati, a zatim se mogu udavati mlađe sestre što je vidljivo u sljedećem primjeru iz romana:

„Djevojka, koja navrší dvadesetdvije godine, već osjeća pred sobom sablast stare gospođice. I sam put do ove sablasti prava je kalvarija. (...) Ovakove brige već su počele smućivati život najstarijoj Nadi. O tom je već razmišljala i druga po redu, Jelka, dok su dvije mlađe, Darinka i Zora bile svakog dana sve nestrpljivije i zlovoljnije prema svojim dvjema starijim sestrama, koje se još uvijek ne miču s puta, da mogu doći na red one” (Jurić Zagorka, 2014: 14).

Zagorka je preko junakinja svojeg romana željela ukazati na ispraznost razmišljanja koje je vladalo u društvu. Žena koja ima dvadeset i dvije godine i za koju se danas može reći da je tek kročila u život i koja doista jest u cvijetu mladosti, u romanu je smatrana starom gospođicom koju ni muškarci nisu htjeli pogledati jer je već bila stara za udaju. Iz ove situacije može se iščitati i muški stav prema ženama. Bilo je bitno da su žene dovoljno mlade za udaju i rađanje djece, s druge strane za muškarce nije vrijedilo isto razmišljanje jer godine nisu bile bitne za muškarce. Ono što je bilo bitno je njegovo obrazovanje i karijera kao i lagodan život koji bi mogao pružiti supruzi i djeci.

Zagorka je istaknula i činjenicu da su tako mlade žene imale veoma nisko mišljenje o sebi. Žene, a i mlade djevojke, umanjivale su vlastitu vrijednost, odnosno mjerile su je svojim izgledom, godinama i mirazom. Još jedan problem koji je Zagorka istaknula u romanu je taj da bi žene koje se ne bi udale ostale na teret svojoj obitelji koja bi ih morala uzdržavati u starijim godinama, a žene kako stare postaju mrzovoljne, razdražljive i nezadovoljne. Ovakvo razmišljanje očituje se u sljedećem primjeru:

„Svakog dana slušat će zapomaganje članova obitelji, jer dršću od straha, što će biti s njome, kome će u obitelji pasti na leđa, tko će od njih danas sutra biti prisiljen staru gospođicu uzdržavati i slušati njene čangrizavosti” (Jurić Zagorka, 2014: 14).

Žene su prikazane kao objekti želje muškaraca koji ih trebaju osvojiti. Što je djevojka imala veći miraz muškarac je imao veću želju da ju osvoji. To se može vidjeti u primjeru u kojem je Varović bio zgrožen kad je saznao da njegova buduća zaručnica nema miraza i da je siromašna: „Ona dakle ništa nema – ništa nema, ni novčića! Njegovo se lice izobličilo od užasa” (Jurić Zagorka, 2014: 49). Očito je da Varović nije gajio nikakve osjećaje prema toj ženi, u suprotnom mu njezino bogatstvo ne bi bilo bitno. Može se iščitati da su brakovi u ovakvom društvu bili sklapani isključivo iz nekakvih političkih ili rodbinskih razloga. Gledala se korist s obje strane, a o istinskim osjećajima i riječima nježnosti nije bilo govora. Kako je već navedeno, i sama Zagorka provela je djetinjstvo u obitelji čiji se roditelji nisu poštivali te tijekom svog djetinjstva nije mogla spoznati što znači iskreno poštovanje i uzajamna ljubav između supružnika. Može se reći da je situaciju koju je gledala kroz svoje djetinjstvo, dijelom dočarala u romanu *Mala revolucionarka* s obzirom na to da ni sama nije uistinu spoznala što znači iskrena ljubav. Iznimka u ovom romanu lik je Vladimira koji je bio spreman prihvatiti Danicu i uzeti je za svoju suprugu bez miraza jer ju je uistinu volio i poštovao. Muškarci u romanu prikazani su kao veliki laskavci koji su gledali u svoju korist što je vidljivo u sljedećem primjeru:

„Presvijetla, preuzvišena gospođo, smilujte se! Ne odajte me presvijetlom gospodinu. Nisam slutio da je to vaša kći, presvijetlosti – vi ste još – tako mladi i lijepi – tako čarobni – tko bi slutio da imate tako odraslu gospođicu? Kad sam vidio onu gospođicu na prozoru, moje srce bilo je izgubljeno...” (Jurić Zagorka, 2014: 43).

Varović se pronašao u neugodnoj situaciji iz koje je želio izaći tako što je slatkim riječima laskao gospođi Garić. Ovaj primjer govori o proračunatosti muškaraca, društvenoj etiketi i načinu komunikacije između žena i muškaraca koji su naizgled željeli biti pristojni i udovoljiti ženama, a zapravo su glumili profinjenost i na laskav i pokvaren način željeli doći do svojih ciljeva i izvući se iz problema u kojem su se pronašli.

Nadalje, u *Maloj revolucionarki* muški stavovi prema ženama odražavaju i izazivaju tradicionalne rodne uloge na nekoliko načina. Neki muški likovi utjelovili su tradicionalne rodne uloge i stavove prema ženama, a drugi su doveli u pitanje te uloge i stavove u svojim interakcijama sa ženskim likovima. Primjerice, lik Zlatina oca predstavlja tradicionalne rodne uloge i odnos prema ženama što je vidljivo u sljedećem primjeru: „Što ti govoriš o nazorima. Kakvi nazori. Smije li djevojka uopće imati nekakvih nazora? Znaš li što veli tvoj ujak: Za ženu su kuhinja i djeca, a ne nazori!” (Jurić Zagorka, 2014: 54). On je žene vidio kao podređene muškarcima i smatrao je da je njihovo mjesto u kući, u obavljanju kućanskih obaveza i odgoju djece s čime se slagala i njegova vlastita supruga koja nije vidjela problem u takvom razmišljanju. Pateman (1998: 196) smatra da je i danas ukorijenjeno razmišljanje da je „udanoj

ženi mjesto u kući, kao slugi njezinom mužu i majci njihove djece.” Nadalje, Zlatin je otac na žene gledao kao na osobe koje nisu mogle iznositi javno vlastita mišljenja jer ženi nije bilo predodređeno da razmišlja i bavi se ozbiljnim pitanjima. S druge strane, žene su prihvaćale svoju sudbinu kao takvu, slagale su se s muškarcima, a oni su ti koji su imali autoritet i dominirali nad ženama. Slijedi još jedan primjer u kojem je vidljiv način na koji su muškarci razmišljali u vezi rađanja ženske djece:

„Nakon godinu i pol, rodila se kći. Mislio sam, bit će sin, ali je došla kći. No, pa dobro, lijepo je da čovjek ima i kćer u obitelji. Čovjek mora imati kćer, koja će jednom pomagati majci u kući, a onda se udati!” (Jurić Zagorka, 2014: 66).

Muškarcima je bilo bitno da imaju muškog nasljednika u obitelji koji bi nastavio njihovu lozu i produžio prezime na buduće naraštaje. Gospodin Garić nije želio javno, pa ni samome sebi, priznati da je razočaran što je dobio kćer, a zapravo je priželjkivao sina. Tješio je samoga sebe da je u redu imati i kćer u obitelji i odmah ju je etiketirao kao kućanicu koja se jednog dana mora udati bez razmišljanja o tome što bi ta djevojčica jednog dana željela postići i baviti se kad odraste. On je predodredio sudbinu vlastite kćeri. Ovaj primjer govori koliko su muškarci imali ukorijenjena i tradicionalna razmišljanja samo zato što je riječ o ženskom djetetu i ženskom spolu o kojem je pisala Pateman. Ona je navela kako su se poslovi dijelili na muške i ženske. Ženski poslovi obuhvaćali su obaveze oko domaćinstva, rađanja i odgajanja djece, a muški poslovi bili su vezani uz obrazovanje, politiku i slično (Pateman, 1998: 113). Duboko su ukorijenjene rodne i spolne razlike između muškaraca i žena o kojima je Zagorka slikovito progovarala preko svojih likova.

Drugi muški likovi, poput Mirka i Vladimira, pokazali su nijansiraniiji odnos prema ženama. Iako se u početku činilo kao da je Mirko odbacio Zlatine feminističke poglede i ambicije da postane učiteljica, s vremenom je počeo poštovati i podupirati njezin cilj. On je prepoznao da bi tradicionalne rodne uloge i očekivanja mogli biti ograničavajući i nepravедni te je potakao Zlatu da slijedi svoje snove i ciljeve što je vidljivo u sljedećem primjeru: „– Želim biti dobra učiteljica. (...) Zašto ne velite, kako vam se sviđa moja osnova?. – Kad bih smio reći... i onda ne bih znao... drugo – nego – ova vaša odluka – meni je sreća... sreća” (Jurić Zagorka, 2014: 136). Na kraju su i Zlatini roditelji pristali na to da se Zlata školuje. U vrijeme kada je Zagorka pisala roman istovremeno se događao prvi val feminizma u kojem su se žene izborile za pravo obrazovanja.²⁹ S obzirom na to da se žene nisu školovale, Zlatin otac je vjerojatno osjećao nelagodu što mu se kći želi školovati pa je imao potrebu objašnjavati drugim

²⁹ Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

ljudima postupke svoje kćeri što je vidljivo u sljedećem primjeru: „Otac je svojim znancima razjasnio da je Zlatu uhvatila moderna bolest za školom i naukom, pa joj je dopustio ovu razonodu i dopustio ići u preparandiju” (Jurić Zagorka, 2014: 137). Kao što je već navedeno, početkom 20. stoljeća u nekim zemljama žene su dobile pravo glasa i pravo na školovanje te su njihove feminističke ideje dopirale do čitave Europe. Zagorka se protivila tradicionalnim normama i razmišljanjima što je i pokazala preko Zlate koja je pod svaku cijenu željela ostvariti svoje ciljeve i koja je u izgradnji vlastite karijere vidjela spas i slobodu življenja. Ovakvo ponašanje muških likova, odnosno njihovo prihvaćanje da se žena obrazuje pokazuje odmak od patrijarhalnog društva i samu modernizaciju društva u kojem će se dopustiti obrazovanje za sve žene. Općenito, muški stavovi prema ženama u *Maloj revolucionarki* odražavaju i izazivaju tradicionalne rodne uloge i očekivanja. Dok su neki muški likovi utjelovili tradicionalne rodne uloge i stavove, drugi³⁰ su doveli u pitanje te uloge i prepoznali vrijednost i važnost ženskih prava i sloboda. Interakcije između muških i ženskih likova u romanu naglašavaju napetosti i dinamiku moći koja postoji između spolova i pokazuju načine na koje tradicionalne rodne uloge mogu ograničiti i naštetiti muškarcima i ženama.

5.1.3. Feminističke teme i pitanja i doprinos djela feminizmu

Zagorkina *Mala revolucionarka* sadrži nekoliko feminističkih tema koje ističu borbu žena protiv patrijarhalnih struktura hrvatskog društva u 20. stoljeću. U romanu su naglašeni važnost obrazovanja za žene i izazovi s kojima su se suočavale u pristupu obrazovanju. Zlata je bila strastvena prema učenju i ustrajala je u ostvarivanju svojih obrazovnih i političkih ciljeva. U Romanu se kritiziraju tradicionalne rodne uloge i očekivanja žena u hrvatskom društvu. Zlatini roditelji pokušali su kontrolirati i ograničiti njezine izbore. Zlata je izazivala ta očekivanja i nastojala definirati vlastiti identitet i ulogu u društvu što se očituje u sljedećem primjeru:

„Ipak je to ružno, da se moramo narivavati muškarcima zbog opskrbe. Čudno, naša kuharica, i sobarica, i dvorkinja i pralja imaju svoju opskrbu, a nisu udate. Nisu se morale udati, da bi mogle od česa živjeti, a mi, gospođice visokog reda, moramo se nuditi! Upravo sramotno! Kao da smo manje vrijedne!” (Jurić Zagorka, 2014: 17).

U Zlatinim riječima prepoznaju se Zagorkina feministička razmišljanja. Zlata kao djevojka od petnaest godina pokazala je ozbiljno i kritičko razmišljanje. Zavođenje muškaraca smatrala je

³⁰ Odnosi se na Vladimira i Mirka.

u potpunosti sramotnim. Navela je primjer ženskih sluškinja u svojoj kući koje su radile za plaću i nisu ovisile o muškarcima. Zlata bi radije bila jedna od njih, nego gospođica visokog reda. Iako se posluga smatrala nižom klasom, odnosno društvom nižeg reda, Zlata je imala drugačije mišljenje i paradoksalno kritizirala društvo. Na ironičan način govorila je o ženama višeg reda. Za nju su žene višeg reda bile manje vrijedne od žena niže klase koje su radile kao posluga i zarađivale na pošten način svoj novac od kojeg su se uzdržavale. Ljubavna pisma i tajni sastanci Halkić (2011: 91) navodi kao još jednu odrednicu feminizma u romanu. Vladimir i Danica potajno su izmjenjivali svoja ljubavna pisma i krili su se od očiju javnosti. Svoju ljubav držali su samo za sebe i maštali su o boljoj zajedničkoj ljubavi koju bi gradili. Ljubavna pisma pojavljuju se i kod Nade. Nada je uživala čitati pisma koja su joj bila namijenjena i uživala je u tome da joj muškarac laska i govori lijepe riječi zbog kojih bi se osjećala sretnom i privlačnom.

Još jedna od feminističkih tema koja se javlja u romanu tema je iskrene ljubavi. Ljubav ni muškarcima ni ženama nije predstavljala ništa bitno u životu. O ljubavi se moglo čitati samo u romanima i u izmišljenim pričama koje ti romani pričaju. O toj temi u romanu progovara Zlata:

„Ja sam sebi stvorila drugačiju sliku muža, koji bi me ljubio i ja njega onako kako sam to čitala u romanima. Ima li uistinu ljubavi? (...) Možda ima, jer gdje bi romanopisci mogli izmisliti ono što ne postoji na svijetu?” (Jurić Zagorka, 2014: 31).

Prava i iskrena ljubav između muškarca i žene prema Zlatinom mišljenju nije postojala. Ni sama Zagorka nije doživjela ni osjetila iskrenu ljubav, a taj svoj osjećaj i razmišljanje prenijela je na Zlatu. Zagorkini roditelji nisu se poštovali ni voljeli, a prema Zagorki nisu pokazivali osjećaje ni razumijevanje. Ljubav nije doživjela ni u dogovorenom braku koji je bio zapravo brak iz koristi. Zagorka je u romanu predstavila neiskvareno Zlatino razmišljanje i ujedno kritizirala društvo svojeg vremena koje nije marilo za ljubav. U neiskvarenom Zlatinu razmišljanju utkala je svoju želju da u svom životu doživi iskrenu ljubav, a da o njoj ne čita samo u ljubavnim romanima. Zagorka je ironizirala i banalizirala značenje ljubavi što je vidljivo u sljedećem primjeru: „Čuješ li tantika, kako govori ovaj frac? – upozori Elza. – To je nemoguće slušati. Ona si želi ljubav – je li to moralno?” (Jurić Zagorka, 2014: 18). Pitala se se je li voljeti drugu osobu uopće moralno. Društvo je predstavila kao ljude koji nikada nisu upoznali što to znači ljubav i što to znači iskreno voljeti. Žene i muškarci prihvaćali su takvo razmišljanje, osim rijetkih, poput Zlatine rođakinje Danice i Vladimira koji su se iskreno voljeli i borili za svoju ljubav i svoje zajedničke ciljeve. Danica je jedina koja se, osim Zlate, strastveno borila za svoje ciljeve. Još jedna feministička figura koja je odskakala od tradicionalnih ukalupljenih

normi koje je društvo nametnulo. Koliko je riječ o borbenom i čvrstom karakteru pokazuje situacija u kojoj se Danica snažnim tonom i čvrstim karakterom suprotstavila svom ujaku. Takvo ponašanje nije bilo karakteristično za žene u tom društvu. Kao junakinja bila je spremna na sve kako bi bila s muškarcem kojeg voli. U romanu se naglašava važnost otpora protiv patrijarhalnih struktura i borbe za prava i slobode žena. Zlata i drugi ženski likovi sudjelovali su u različitim oblicima otpora poput potajnog sudjelovanja u revolucionarnim aktivnostima i izazivanju rodni normi svojeg društva što je vidljivo u primjeru:

„Ništa je nije toliko zanimalo, koliko demonstracije. Upravo bi je veselilo da ide na ulicu i više. Zašto, toga nije znala, ali je osjećala želju buniti se, zajedno s ovim mladim ljudima, kojima je pripadala sva njena duša!” (Jurić Zagorka, 2014: 85).

U romanu se dotiče problematika djelovanja žena i njihova sposobnost da donose vlastite izbore. Zlata je buntovna i neovisna mlada žena koja se željela osloboditi društvenih očekivanja i slijediti vlastite snove i želje. Međutim, ona se suočavala s mnogim preprekama i često joj se govorilo da njezine ideje i težnje nisu bile prikladne za ženu. Zlata je djevojka koja je sa svojih petnaest godina itekako razumjela političku situaciju u društvu u kojem je živjela. Predstavlja još jednu odrednicu feminizma u ovom romanu zato što je politika bila isključivo muški posao. O tome kako je u patrijarhalnom društvu politika rezervirana samo za muškarce govori Pateman (1998: 12) koja je navela kako žene: „predstavljaju prijetnju političkom poretku i stoga moraju biti isključene iz javnog svijeta.” Navodi kako je žena namijenjena samo za kućanski život, a sve društveno, političko, kulturno i javno namijenjeno je muškarcima jer odgovara „muškoj prirodi” (Pateman, 1998: 28). Zlata je kao žena izazivala rodne norme svojeg društva i kao žena željela je biti aktivno uključena u politička previranja jer se ona tiču i žena. Sama pomisao na sudjelovanje u demonstracijama u Zlati, kao i u Zagorki, budilo je osjećaj slobode i osjećaj ponosa. Jedna od najistaknutijih feminističkih tema u knjizi način je na koji se žene tretira u društvu. Zlata je živjela u društvu u kojem se od žena očekivalo da budu podložne i poslušne muškarcima. Međutim, ona se pobunila protiv tih očekivanja i uključila se u revolucionarni pokret. Ovime se naglašavaju borbe s kojima se žene suočavaju u patrijarhalnim društvima u kojima je njihovo djelovanje često ograničeno društvenim normama i očekivanjima. Još jedna važna feministička tema u knjizi dinamika je moći između muškaraca i žena. O strukturama moći govori Millett (1970: 26–32) koja naglašava kako se muškarcima dodaju osobine kao što su snaga i agresija, a ženama osobine kao što su poslušnost i pasivnost. Zlata je vidjela kako su muškarci držali većinu moći u društvu, uključujući političku, ekonomsku i društvenu moć. Žene su, s druge strane, često bile marginalizirane i potlačene. Zlata je također vidjela kako se žene mogu oduprijeti ovoj dinamici moći i izboriti se za

društvenu pravdu i jednakost. Jedna od najbitnijih feminističkih tema u romanu *Mala revolucionarka* jest tema obrazovanja za žene. Zlata je postala u pravom smislu riječi „mala revolucionarka” što je vidljivo u sljedećem primjeru:

„Zato idem u preparandiju jer neću da me opskrbe udajom. Hoću biti učiteljica. Želim se udati za onoga koga ću ljubiti. Ako mi to ne bi uspjelo, imat ću zvanje. Ne moram se udati za nikoga” (Jurić Zagorka, 2014: 136).

Mlada je djevojka koja se sa svojih petnaest godina uspjela izboriti za svoje ciljeve i ideale u životu. Željela je biti učiteljica, što joj je i pošlo za rukom te je smatrala da joj je u životu dovoljno njezino zvanje. Smatrala je da se ne mora udati ni za koga ako to ne bi bilo iz ljubavi. Time je predstavljala i odmak od vremena u kojem je vladalo razmišljanje da se žene moraju udati jer bi inače bile smatrane usidjelicama i bile sramota za svoju obitelj.

U Zlatinim postupcima očituju se Zagorkini autobiografski elementi. Zagorka je unatoč teškom životu i brojnim preprekama na koje je nailazila, uspjela ostvariti svoj cilj. Postala je obrazovana žena koja je sama zarađivala za svoj život i koja je cijelog života slijedila vlastite ideale. Osim što je Zlata isticala potrebu za obrazovanjem, i Vladimir je dijelio isto mišljenje. On je napredni muški lik romana koji se slagao s činjenicom da i žene zaslužuju obrazovanje i bolji položaj u društvu što je vidljivo u sljedećem primjeru: „Kada me izaberu narodnim zastupnikom, predložiti ću zakon da se ženama dopusti ulazak u zvanja kako bi se mogle opskrbiti – bez udaje” (Jurić Zagorka, 2014: 110). Vladimir svojim razmišljanjem predstavlja odmak od svojeg vremena. Na žene nije gledao kao na bića koja su tu da se skrbe o djeci i kućanstvu, već je smatrao da žene itekako mogu parirati muškarcima na svim područjima. Na samom kraju romana Zlata se svojim načinom odijevanja suprotstavila čitavom društvu. Nije nosila više haljine, već je nosila hlače, što nije bilo uobičajeno za ženu. I takva, snažna i revolucionarna, podučavala je djecu nekim novim idealima koji će tek naći svoje mjesto u društvu. Isto ponašanje očitovalo se i u Zagorkinu životu budući da se, kao i Zlata, prerušavala i oblačila hlače te je i ona svojim revolucionarnim idejama željela utjecati na hrvatsko društvo.

Zagorkina *Mala revolucionarka* može se promatrati kao doprinos većem feminističkom pokretu. Roman je objavljen 1939. u vrijeme kada su prava žena i ravnopravnost spolova još uvijek bili predmet političkih rasprava i aktivizma u Hrvatskoj i šire. Zagorka je portretom snažne ženske protagonistice koja se bori protiv rodno uvjetovane opresije i diskriminacije dovela u pitanje tradicionalne rodne uloge i očekivanja u hrvatskom društvu. Kroz lik Zlate, zalagala se za prava i slobode žena te je podizala svijest o borbama s kojima se žene suočavaju u patrijarhalnom društvu. U romanu se kritiziraju načini na koje su žene često bile

marginalizirane i ignorirane u političkim i intelektualnim sferama ističući potrebu za sudjelovanjem žena u tim područjima. U romanu se podiže svijest o ograničenjima koja su postavljena ženskim težnjama i zalaže se za njihovu emancipaciju. Upravo su Zagorkina vlastita iskustva i shvaćanje žene u patrijarhalnom društvu oblikovali feminističke teme u romanu.

5.2. Kći Lotrščaka

Roman *Kći Lotrščaka* pisan je u obliku feljtonskog romana i objavljivan je u nastavcima u *Jutarnjem listu* 1919. i 1920. (Kujundžić prema Kragić, 2017: 68). Nadalje, Kolanović (2006) smatra da roman *Kći Lotrščaka* ima obilježja i romanse³¹ i obilježja povijesnog romana.³² Prati se Mandušina transformacija od osamljene adolescentice, nesigurne u svoj identitet, u zrelu ženu koja uspostavlja vlastiti identitet. Riječ je o ljubavnom razvoju između Manduše i Divljana koji unatoč brojnim preprekama i nesporazumima sretno završava. Radnja romana *Kći Lotrščaka* (2012, 9–396) smještena je u Zagreb, točnije na Grič i Kaptol, i u Turopolje početkom 16. stoljeća. U središtu romana zagrebačka je legenda o zabranjenoj ljubavi i progonstvu prelijepa djevojke Manduše i turopoljskog neustrašivog viteza Divljana. Manduša je nježna i plaha djevojka koja je živjela s ocem, pomagala mu u krčmi i zvonila u kuli Lotrščak na što su svi naviknuli iako je Manduša žena, a nije baš bilo uobičajeno da žene zvone u kuli. S druge strane, Divljan je odmetnik koji nije imao stalan dom, družio se s rakarima³³ koji su, također, odmetnici i trudio se uvijek pomagati siromašnim ljudima. Iako je prozvan Antikristom, zapravo je potpuna suprotnost od njega. Naprotiv, Divljan je neustrašiv vitez koji je provodio pravdu u društvu.

Od ostalih likova javlja se kanonik Šimun, licemjerni svećenik koji je pokušavao glumiti junaka, a zapravo bio je vrlo pohlepna osoba koja je mislila samo na sebe te iako je svećenik, žudio je za Mandušom. Čak je smišljao pokvarene planove kako bi ju seksualno iskoristio i

³¹ „Kako se navodi u preglednoj književnoteorijskoj literaturi o romansi, sam se naziv u svojoj originalnoj upotrebi odnosio na grupu tekstova proizašlih iz francuskog feudalizma 12. stoljeća, a označavao je priče o viteškim djelima na narodnom starom francuskom, romanskom jeziku, koji se razlikovao od latinskoga kao službenog. U kasnom 17. stoljeću naziv romana upotrebljava se vrlo općenito za označavanje većih fikcijskih djela čija naracija i karakteristike nalikuju viteškim pričama i izbjegavaju realizam ostatka tadašnje prozne fikcije.” Kolanović, Maša (2006). Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije. (<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-inacije>, pregledano: 20. 5. 2023.)

³² Isto.

³³ Rakari su odmetnici kojima su oduzeta sva prava nakon što je u rijeci ponestalo rakova koje su oni izvlačili za objed višem sloju društva. Pokušavali su vratiti svoja prava i s Divljanom su pomagali siromašnima.

zadovoljio svoje potrebe, ne poštujući Boga i crkvu³⁴ u čijoj je službi bio, a ni Mandušu kao ženu. Radnja romana zakomplicirala se u trenutku kada je cijeli Zagreb osudio Divljana na smrt zbog toga što je Antikrist, a istovremeno osudili su i Mandušu jer je bila nezakonito dijete. Time što je nezakonito dijete Manduša je bila drugačija od ostalih i zato ju ostali odbacuju što se može poistovjetiti s filozofskim pojmom „drugosti”³⁵ jer su žene iz svoje drugosti željele doći do potpune afirmacije. Očajna Manduša iskoristila je svoje pravo da kao djevica spasi Divljana od sigurne smrti i uzme ga za supruga. Tada je krenulo njihovo progonstvo. Unatoč svojoj žudnji³⁶, Divljan je odlučio poštediti Mandušu i sačuvati njezino djevičanstvo. Oslanjajući se na Lacana, Durić navodi kako „žudnja nastaje iz zabrane ili zakona koji priječe put prema neposrednom ispunjenju zadovoljstva, odnosno *jouissance*”³⁷ (Durić prema Lacanu, 2011: 109). Divljan je žudio za Mandušom zato što je nije imao, a Durić (prema Evansu, 2011: 109) navodi kako se žudjeti može samo za onim što nemamo.

U njihovu progonstvu dogodile su se brojne prepreke, ali upoznali su i dobre ljude kao što je obitelj Pogledićevih koja im je pomogla u bijegu. Pored ljubavne priče, Zagorka je u roman unijela i povijesnu podlogu. U Hrvatskoj je u to vrijeme bila prisutna strana vlast grofa Brandenburga i kapelan Kosackog koji su seksualno iskorištavali mlade i lijepe djevojke i pljačkali siromašno stanovništvo. Iako Manduša u početku nije imala nikakvih osjećaja prema Divljanu jer je smatrala da je on razbojnik, u jednom trenu se ipak u njoj javlja ljubomora te je shvatila da ga zapravo istinski voli. Divljanovo poštovanje prema Manduši koja mu je spasila

³⁴ Kolanović (2006) navodi kako se radnje njezinih povijesnih romana odvijaju u vremenu kada je Crkva imala velik utjecaj i moć u društvu. Zagorka je uglavnom preko svojih pozitivnih likova u romanu kritizirala korumpiranost i pokvarenost svećenstva koji su bili pohlepni za materijalnim bogatstvom. Iako je i sama bila dobra prijateljica s biskupom Strossmayerom koji joj je pomagao, kritiziranje Crkve i njezinih dužnosnika donijelo joj je antipatije crkvenih redova. (Kolanović, Maša (2006). Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije, <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-inacije>, pregledano: 20. 5. 2023.)

³⁵ „Drugi/drugo, višeznačan pojam moderne filozofije, književne i kulturalne teorije. Važnost počinje stjecati tijekom 19. stoljeća u slijedu širenja zanimanja za pitanja jezika, mišljenja, djelovanja i tvorbe subjekta. U filozofiji označava ono što za subjekt postoji ili ne postoji kao misaono ili stvarno izvanjsko. (...) De Beauvoir afirmira važnost *drugoga*, osobito u feminističkome kontekstu gdje su žene kroz povijest bile ono ontološko i lingvističko *drugo* iz čega treba graditi put njihove afirmacije” (Drugi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16300>, pregledano: 12. 7. 2023.). Tonković (prema Lacanu, 2016: 8): „Drugi je mjesto gdje se postavlja lanac označitelja koji upravlja svime što se od subjekta može uprisutniti, to je polje živog bića, gdje se subjekt ima pojaviti.”

³⁶ „Žudnja nije ni apetit za zadovoljenjem niti zahtjev za ljubavlju, nego razlika koja proizlazi iz oduzimanja prvog od drugog, samog fenomena njihove podjele” (Bakran prema Lacanu, 2019: 128).

³⁷ „Razlika između žudnje i *jouissance* sastoji se u tome što žudnja ne predstavlja kretanje prema objektu, jer bi je u tom slučaju bilo jednostavno zadovoljiti. Nasuprot tome, žudnji nedostaje objekt koji bi je mogao zadovoljiti, pa je stoga treba shvatiti kao kretanje koji se odvija beskrajno, jednostavno za uživanje (*jouissance*) i odvijanje” (Durić prema Evansu, 2011: 109).

život isto tako prešlo je u ljubav. Unatoč brojnim preprekama i tajnama koje su im se našle na putu, Divljanova i Mandušina ljubavna priča ima sretan završetak.

U romanu su isprepletene brojne legende vezane uz Grič i vrelo Manduševac, spominju se i progoni vještica i praznovjerja u koja su ljudi vjerovali. Progoni vještica pripadaju povijesti čitavog svijeta pa tako i Hrvatske. Nataša Polgar (2015: 220) smatra kako masovni progoni vještica u hrvatskoj pripadaju ženskoj povijesti, pogotovo Zagrebu, tijekom 17. i 18. stoljeća. Navodi kako se Hrvatska uvrštava na sam vrh europskih progona vještica jer je taj broj u drugim europskim zemljama bio manji. Tijekom 17. stoljeća u Hrvatskoj žene vještice postale su glavna prijetnja muškarcima jer su postale vidljive sudionice gradskog života i iz tog razloga muškarci su osjetili potrebu da im se suprotstave (Polgar, 2015: 221). Zagorka je opisala i običaje koji su se održavali u čast svecima za svetu Luciju³⁸ i Jurjevo³⁹.

Likovi su oštro polarizirani na pozitivne i negativne. Negativni likovi kanonik Šimun, grof Brandenburg, kapelan Kosacki, veparica Rosanda⁴⁰ moćnici su koji su narušavali miran život stanovništvu i pokretači su radnje romana. S druge strane pozitivni likovi Divljan, rakari, obitelj Pogledićevih, Plemenščak i Manduša⁴¹ pripadaju nižem sloju stanovništva i svim su se snagama borili protiv moćnika i nevolja koje su im se dogodile. Prema Detoni Dujmić (1998: 162–163), u romanu neki dijelovi radnje prelaze u halucinantno: osim nadzemnog svijeta postoji i podzemni prostor ispunjen hodnicima u kojima šetaju sablasti i priviđenja. Zagorka je vješto uspjela uklopiti sve te elemente u radnju i na takav način zaintrigirati čitatelje romana.

³⁸ Blagdan svete Lucije slavi se 13. prosinca. Zagorka opisuje običaj koji je bio popularan za svetu Luciju: „Uoči sv. Lucije djevojka uzima papir, razreže ga na trinaest komadića, na svaki napiše ime po jednog poznatog viteza, onda papir smota i svih trinaest kuglica spremi u posudicu. Od Lucije do Božića upravo je trinaest dana. Svaki dan, počev od dana svete Lucije, baci djevojka jednu kuglicu u plamen, a da u nju ne zaviri. Na Božić dolazi na red trinaesta, ali ovu ne stavi u plamen, već je otvori. Onaj čije je ime upisano na trinaestom papiru, taj će sigurno postati njezin muž” (Jurić Zagorka, 2012: 223).

³⁹ Jurjevo, blagdan sv. Jurja 23. travnja, u hrvatskoj pučkoj tradiciji često shvaćen kao prvi dan proljeća, odnosno kao početak gospodarske godine. (Jurjevo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29591>, pregledano: 10. 7. 2023.) Zagorka navod običaj koji se održavao u vrijeme Jurjeva: „U nas je o Jurjevu običaj da pet najljepših djevojaka u odijelu od lišća obilaze od kuće do kuće, pjevaju pjesme i nose proljetni pozdrav” (Jurić Zagorka, 2012: 113).

⁴⁰ Grof Brandenburg, kapelan Kosacki i kanonik Šimun smatraju se negativnim likovima jer su licemjerno pljačkali siromašno stanovništvo i željeli su spavati s mladim i lijepim djevojkama protiv njihove volje. Još jedan lik koji se smatra negativnim veparica je Rosanda koja je bila bezosjećajna prema siromašnima i od koje su svi imali veliki strah.

⁴¹ Divljan, rakari, obitelj Pogledićevih, Plemenščak i Manduša smatraju se pozitivnim likovima jer je njihov glavni cilj bio ispravljanje nepravde u društvu. Divljan i rakari otimali su imovinu moćnicima i dijelili ju siromašnom stanovništvu. Obitelj Pogledićevih bila je na Divljanovoj strani, a Plemenščak i Manduša također nisu imali nikakvih zlih namjera u romanu.

5.2.1. Utjecaj Zagorke kao žene na djelo i društveni, povijesni i kulturni kontekst romana

Autorica je imala značajan utjecaj na pisanje romana, baš kao što je to bilo i s romanom *Mala revolucionarka*. Zagorkin spol utjecao je na njezinu sposobnost da suosjeća s iskustvima svojih ženskih likova. Kroz njihove perspektive ona je istraživala izazove s kojima se suočavaju, ograničenja koja su im nametnuta i njihovu želju da se oslobode društvenih normi. Uspjela je pridonijeti detaljnijem prikazu ženskog iskustva. Također, utjecala je i na naglašavanje ženskih prava i težnju za ravnopravnošću s obzirom na to da se i sama pronašla u istoj borbi. Osim što je svoja djela pisala za razonodu čitateljima, u njih je vješto unosila poruke koje je željela prenijeti ljudima, komentirala je situacije iz vlastite perspektive i kritizirala društvo tog vremena. Njezina ženska perspektiva omogućila joj je da izazove i kritizira tradicionalne rodne uloge, zagovara prava žena i pruži nijansirane prikaze ženskih iskustava u patrijarhalnom društvu. Njezino vlastito razumijevanje i empatija utjecalo je na dubinu i autentičnost likova koje je stvorila.

U roman je uklopila različita društvena, kulturna, politička i povijesna pitanja kojima se i sama bavila cijeli svoj život. Jedan od njezinih političkih pothvata naveo je i Lasić (1986: 31), a to je pothvat u kojem je Zagorka, učenica petog razreda, pozvala bana Héderváryja da obrani Hrvatsku od Mađara. Kasnije tijekom života bila je uključena u borbu protiv germanizacije i zalagala se za hrvatsku nacionalnu svijest (Lasić, 1986: 75–76). Kao što je već spomenuto, sudjelovala je u različitim ženskim pokretima u kojima se zalagala za veću ravnopravnost žena u društvu. Političku situaciju uključivala je i u romane tako da su političke i povijesne prilike vremena u kojem je živjela bile jedna od tema njezinih romana. Mjesto radnje njezinih romana često je bio Zagreb zato što je ona bila velik domoljub i Zagreb je bio upravo njezin grad. U romanu su mjesto radnje krajevi Turopolja i Zagreba koji je podijeljen na Grič i Kaptol tijekom 16. stoljeća, a u središtu je legenda o postanku grada. Istražuju se teme nacionalnog identiteta, domoljublja i borbe za neovisnost. Pored toga, u romanu se progovara o temi moćnika koji žele potlačiti i iskoristiti siromašno stanovništvo i o utjecaju stranih vladara na području Hrvatske, točnije, o grofu Brandenburgu i njegovim plemićima. Razlog zašto je Zagorka pisala romane koji imaju povijesnu i političku podlogu jest njezina izražena nacionalna osviještenost i želja da hrvatski narod oslobodi od utjecaja Mađara i Nijemaca koji su željeli ukinuti hrvatski jezik i nametnuti svoj. Zagorka se svojim romanima željela suprotstaviti stranoj vlasti i poticati svoj narod na čitanje književnosti na hrvatskom jeziku te im ujedno prikazati stvarnu povijesnu i političku situaciju i potaknuti ih na suprotstavljanje.

U romanu se javljaju različite društvene klase i nejednakosti između bogate elite i siromašnog stanovništva. Naglašavaju se borbe nižeg sloja stanovništva i nepravde s kojima se suočavaju kao i privilegije koje uživaju moćnici. Bogati moćnici u romanu uglavnom tlače siromašno stanovništvo i oduzimaju im, ionako skromnu, imovinu. Među njima ističu se grof Brandenburg i kapelan Kosacki koji su pljačkali siromašno stanovništvo, otimali nevine djevojke i priređivali zabave na kojima su se gostili hranom i pićem te uživali u djevojkama protiv njihove volje. Tu se ističe i kanonik Šimun koji je uvijek gledao na sebe i svoje dobro, često je prisustvovao zabavama grofa Brandenburga, uživao u jelu i alkoholu i licemjerno glumio junaka kako bi dobio povjerenje stanovništva. Još jedan lik koji se smatra moćnim je lukavačka veparica Rosanda od koje su se svi bojali zato što je za nju vezana legenda koja govori da ako muškarac uđe u njezin dvorac, više nikada iz njega neće izaći. Ona je, također, priređivala čudne zabave u dvorcu i bila nemilosrdna prema nižem sloju društva. Zagorka je kroz portretiranje ovih likova kritizirala političku korupciju i zlouporabu moći. Oni su negativno vrednovani i njima se suprotstavlja niži sloj društva koji je pozitivno vrednovan. Među njima se ističu Divljan i rakari. Oni su odmetnici kojima su oduzeta sva prava, a njihov glavni cilj ispravljanje je nepravde u društvu. Oni su ti koji su otimali imovinu moćnicima i dijelili je siromašnom stanovništvu.

U romanu se problematizira i položaj žena u društvu koje su i u ovom slučaju bile podređene muškarcima i predstavljale predmet njihove žudnje. Roman je protkan kulturnim odrednicama koje su neizostavne u Zagorkinim romanima. Zagorka je u radnju romana *Kći Lotrščaka* uklopila legende koje su vezane za Zagreb, brojne običaje koje su Zagrepčani održavali za vrijeme svetkovina i praznovjerja u koja su vjerovali te na takav način dala je još jednu posebnu notu romanu. Najvažnije legende u romanu jesu legenda o postanku Zagreba i duhu banice Manduše koji luta gradom i legenda o neuništivoj slici Bogorodice koju je Manduša uvijek imala sa sobom. Praznovjerja u koja su ljudi vjerovali uglavnom su povezana sa ženskim likovima i to veparicom Rosandom koja govori o tome da muškarci koji je posjete u njezinu dvorcu više neće izići i praznovjerje o Crnom otoku i zlim duhovima na kojem zapravo nema zlih duhova. Imena koja je Zagorka dala svojim likovima kriju iza sebe druga značenja. Manduša se povezuje s banicom i njezinim duhom, zatim iz Divljanova imena može se iščitati njegov buntovni i neustrašivi karakter, a Dodolin nadimak povezan je sa slavljem svetog Jurja. Zagorka je u romanu kritizirala i crkvu i licemjerno ponašanje crkve u kojoj pohlepni svećenici nisu istinski slijedili Boga. Također, Zagorka je progovorila i o progonima vještica i o tome kako su žene bile smatrane vješticama. Uključujući elemente hrvatske

povijesti, kulture, brojne legende i ističući važnost vjere i Boga, Zagorka je pružila čitateljima uvid u prošlost nacije.

Sve u svemu, u romanu *Kći Lotrščaka* može se pronaći širok spektar političkih, kulturnih i društvenih pitanja koji odražavaju autoričina zapažanja i komentare o društvu svojeg vremena. Istražuju se pitanja koja su i danas aktualna što je čini značajnom autoricom hrvatskog književnog kanona. Jezik kojim se Zagorka koristila uglavnom je standardni iako likovi pripadaju kajkavskom govornom području. Vidljiva je i razlika između jezika koji su koristile žene i jezika koji su koristili muškarci. Žene su stereotipno prikazane kao osobe sklone ogovaranju i širenju tračeva među ljudima, više su vjerovale u legende i bile su praznovjernije od muškaraca. S obzirom na to da je vrijeme radnje romana smješteno u 16. stoljeće, neupitan je podređen položaj žena o čemu će biti više riječ u nastavku rada. Muškarci su se u romanu bavili svim bitnim političkim i društvenim pitanjima te su imali autoritet i dominaciju koje nisu dijelili sa ženama. Jezik odražava i dinamiku moći između žena i muškaraca. Žene su prikazane kao ranjive osobe kojima je bila potrebna zaštita, a muškarci su prikazani kao neustrašivi vitezovi.

5.2.2. Prikaz žena u odnosu na muškarce i muški stavovi prema ženama

U romanu *Kći Lotrščaka* muškarci su zastupljeniji od žena. Riječ je o kmetovima, vitezovima, odmetnicima, stranim vladarima i svećenicima koji su živjeli u 16. stoljeću u Hrvatskoj. Žene su tada bile u podređenom položaju zbog patrijarhalnog društva koje je vladalo. Najistaknutiji ženski lik po kojem je roman i dobio ime jest Manduša. Ona je prelijepa mlada adolescentica čiji se život okrenuo naopako nakon što je saznala da je nezakonita kći. Zagorka se služila brojnim epitetima prilikom njezinog opisa što je vidljivo u primjeru:

„U dnu krčme pojavila se djevojka u ružičastoj haljini. Mlada je i jedra. Lica su joj ruže proljetne, oči dva rosna krasuljka. Zlatokose pletenice sjaju niz ramena kao da ih je splela od zlatnih sunčanih zraka. Sva je mlada i ružičasta kao grančice mlade kajsije kad procvate u proljeće” (Jurić Zagorka, 2012: 12–13).

Uspoređujući Mandušu s prirodnim motivima, Zagorka je naglasila njezinu nježnost i krhkost. Prilikom opisa žena koristila se metaforičnim pa čak i bajkovitim opisom stapajući ljepotu žene s ljepotom prirode. Kolanović (2006) je navela kako Mandušu karakteriziraju

osobine kao što su: inteligencija, neovisnost, fizička ljepota i nevinost u seksualnom smislu.⁴² Nadalje, Manduša je pasivni lik romana koji je usmjeravao Divljanovo ponašanje. Sve nevolje koje su je snašle određivale su Divljanovo ponašanje koji ju je uvijek spašavao i izazivao antipatije kod svojih prijatelja.⁴³ U literaturi je uobičajeno, osobito na početku 20. stoljeća, da se žene opisuju na načine koji naglašavaju njihov fizički izgled, šarm ili vrline povezane sa ženstvenošću. Ovi opisi mogu se usredotočiti na aspekte kao što su ljepota, gracioznost ili nježnost. Međutim, važno je napomenuti da je Zagorka predstavljala ženske likove s djelovanjem i snažnom osobnošću nadilazeći puke fizičke opise. Bez obzira na to što je Zagorka svoje junakinje prikazala kao nježne i povučene djevojke, Manduša pokazuje osobine i ponašanja koja su prkosila društvenim očekivanjima za žene u to vrijeme. To uključuje pokazivanje neovisnosti, hrabrosti, inteligencije i aktivne uloge u donošenju odluka. Svojom aktivnošću Manduša predstavlja ženski nered o kojem je Pateman pisala. Pateman (1998: 25) je navela kako su žene izvor nereda zbog svojeg vlastitog bića i vlastite prirode jer ju vlastita priroda i vlastito biće dovode do razornog djelovanja u društvu i politici što je vidljivo u sljedećem primjeru:

„- Gospodine suče! Zakon daje pravo nevinoj djevojci da osuđenika uzme za muža. – Jest. – odgovori sudac – i onda mu sud mora oprostiti smrtnu kaznu. – Velim ovdje pred Bogom i ljudima da ovog čovjeka uzimam za muža” (Jurić Zagorka, 2012: 46).

Manduša je prikazana kao žena koja je preuzela kontrolu nad vlastitim životom ostvarujući svoje ciljeve i ambicije unatoč društvenim preprekama. Nadilazila je i vlastita očekivanja i prepreke te je pokazala koliko je zapravo snažna i koliko može utjecati na društvo i koliko je uspjela izgraditi vlastiti identitet i karakter. Na takav način izaziva tradicionalne rodne norme i nesvjesno ističe važnost autonomije žena. Slijedi još jedan primjer u kojem je Manduša nadišla društvene norme svojeg vremena: „Polako se stopilo njezino ime s tim zvonom, a ljudi nisu ni zamijetili da je dosad upravljala zvonom samo muška ruka i nesvjesno prihvatiše ženskog zvonara” (Jurić Zagorka, 2012: 42). Muški su i ženski poslovi u to vrijeme bili odvojeni. Millett (1970: 42) tvrdi da je takva podjela društveno uvjetovana i naučena, a ne prirođena. Manduša se još jednom kao žena istaknula iz svojeg društva i prekršila je te patrijarhalne norme. Iako je bila žena bavila se poslom zvonara koji se smatrao muškim poslom, a to je prihvatilo i društvo

⁴² Kolanović, Maša (2006). Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije. (<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-inacije>, pregledano: 20. 5. 2023.)

⁴³ Isto.

u kojem je živjela. Osim što Manduša pokazuje odmak od svojeg vremena, u ovom primjeru to pokazuje i stanovništvo koje je prihvatilo ženskog zvonara.

Žene su, za razliku od muškaraca, u romanu prikazane kao osobe sklone ogovaranju i zlim jezicima što je vidljivo u sljedećem primjeru: „Krenuvši ispod bedema s kojeg se pružilo stotinu ženskih glava, uzvitla se nad Mandušom bura bijesa. Žene su siktale, pljuvale i vikale na djevojku” (Jurić Zagorka, 2012: 46). Zasiurno je jedna od predrasuda koje su povezane sa ženama ogovaranje. Zagorka je upravo na takav način prikazala ostale žene u romanu. Iz pukog hira žene su imale potrebu omalovažavati i vrijeđati drugu djevojku bez imalo empatije prema njoj i ne gledajući na svoje mane i grijeh. U većini romana Zagorkini opisi muškaraca i žena potpuno su drugačiji. Njezini likovi uglavnom su hrabri junaci i vitezovi koji se ne plaše ničega. Opis likova kojima se Zagorka služila podudara se s njihovim karakterom. Slijedi opis Divljana:

„Na vratima stoji muškarac s mačem u ruci, mlad, visok u crnoj odori. Klobuk mu se okliznuo natrag, a ispod njega vire crni pramenovi. Lice mu je bijeli mramor, oči dva crna ugljena. Sa čitave pojave plamti smjelost, a s oštrice mača gnjev i osveta” (Jurić Zagorka, 2012: 14).

„– Ide. Bože, sve se pod njim zemlja trese! – šapću mlade građanke” (Jurić Zagorka, 2012: 45).

Radnja romana smještena je u 16. stoljeće kada su muškarci bili mladi i hrabri vitezovi. Divljan je jedan od tih vitezova koji izgledaju hladnokrvno, njihova crna odjeća odražava njihov karakter, a oružje koje nose sa sobom još je jedan znak njihove hrabrosti. Karakteriziraju ga emocionalna i fizička snaga. Iako je naizgled snažan lik čvrstog karaktera, ujedno ga karakterizira i nježnost i privrženost prema Manduši.

Jezik odražava dinamiku moći između muškaraca i žena naglašavajući društvena očekivanja i neravnoteže. Muškarci su opisani jezikom koji naglašava snagu, autoritet i dominaciju, a žene su prikazane kao ranjive i nježne. Muškarčevu snagu i spretnost Zagorka je naglasila i u primjeru u kojem je sveznajući pripovjedač rekao kako će za vrijeme požara „skočiti na noge sve što je muško da grad otme nesreći” (Jurić Zagorka, 2012: 16). Naglašena je muška fizička snaga⁴⁴, oni su ti koji mogu spasiti grad, a žene to neće činiti jer se od njih to ne očekuje, tj. to nije njihova uloga. One će biti u kući⁴⁵ i čekati da muškarci učine sve što je u njihovoj moći. Ovim primjerom Zagorka je naglasila rodnu i spolnu nejednakost između muškaraca i žena.

⁴⁴ „Muška fizička snaga u patrijarhatu odraz je vjerovanja u biološke razlike između muškaraca i žena” (Millett, 1970: 26).

⁴⁵ „Patrijarhat se temelji na prirodi smatrajući da ženina prirodna funkcija, tj. ostvarivanje majčinske uloge, određuje njezino mjesto unutar kućanstva” (Pateman, 1998: 28). Pored Pateman i Millett se bavila temom života žene u uskom kućnom krugu. Prema Millett (1970: 33–34) žene su se kretale samo unutar obitelji, služile su za rađanje djece i bile su muškarčeve robinje, a sve važne odluke donosio je muškarac koji je bio glava kuće.

Muškarci su i u ovom romanu imali drugačija razmišljanja kada je riječ o ženama. Na žene su gledali kao na seksualne objekte s ciljem da zadovolje vlastite potrebe. Neki muški likovi u romanu odražavaju tradicionalne rodne uloge i jačaju patrijarhalne stavove. Žene su doživljavali kao podređene i podržavali društvena očekivanja o ženskoj podređenosti i ograničenim ulogama. Ovi likovi pokušali su kontrolirati i uspostaviti dominaciju nad ženskim likovima promatrajući ih kao objekte ili vlasništvo. Jedan je od takvih likova u romanu svećenik Šimun koji je osjećao veliku žudnju prema Manduši što se očituje u primjeru: „Da znaš kakvo jedro tijelo. Miriše kao tamjan. (...) Neće je dobiti nijedan. Razumiješ? Nijedan. Imam je u šakama! Imam je! Neka sad dođu...” (Jurić Zagorka, 2012: 21). Kanonik Šimun, iako je u službi crkve, osjećao je veliku žudnju prema djevojci koja mu može biti vlastita kći. Ovime je Zagorka kritizirala prvenstveno crkvu i licemjerne svećenike i njihov odnos prema ženama koje su za njih fizički objekti. Kanonik nije jedini koji je na takav način gledao na žene.

Osjećaj žudnje prema ženama, točnije prema Manduši, gajio je i Divljan što je vidljivo u primjeru:

„Još se primakne bliže i uhvati je oko struka. Manduša skoči. – Gle, gle, golubice moja, mi smo oženjeni. Ne treba da se kriješ – i posegne za njezinim strukom, ali se ona otkine od njega i stane nasred sobe” (Jurić Zagorka, 2012: 65).

Iako prema Manduši nije gajio još nikakve osjećaje jer su se tek upoznali, u Divljanu se javila želja da ju seksualno iskoristi jer mu je ipak postala supruga, a on je kao muškarac imao svoje potrebe. Pokušao ju je iskoristiti protiv njezine volje što bi zapravo bilo silovanje. Silovanje spominje Millett (1970: 43–46) koja je navela kako su muškarci silovali žene da bi slomili i povrijedili njihove osjećaje. Nakon što se više zbližio s Mandušom, Divljan je promijenio svoje razmišljanje i stav prema njoj. Tada je odstupio od tradicionalnih rodnih uloga u društvu i prepoznao djelovanje i sposobnost nje kao žene poštujući njezine izbore i podržavajući njezine odluke. Divljan je tada stupio u ravnopravnu interakciju s Mandušom priznajući njezina prava i uvažavajući njezina mišljenja. Odlučio je uvažiti njezinu molbu i sačuvati njezino djevičanstvo bez obzira na to što su službeno u braku. Djevičanstvo žena u prošlosti veoma se cijeno. Millett (1970: 46–54) je opisala kako su muškarci u patrijarhalnom društvu smatrali da mogu posjedovati žensko djevičanstvo i tijelo, a oni nisu morali biti nevini prije braka kao žene.

U 16. stoljeću žene su smatrane vješticama i tijekom tog razdoblja došlo je do brojnih progona i spaljivanja žena. U romanu, osim što su žene promatrane kao seksualni objekti, muškarci su žene smatrali i vješticama što pokazuje sljedeći primjer: „Dječaka odnesoše kući,

a prečasní gospodin pođe da vidi čije je dijete. A kad tamo, na pragu stoji žena, jaše na metli, a uz nju se kesi đavo. Rodila ga coprnica s vragom” (Jurić Zagorka, 2012: 234). Također, smatralo se da su žene vještice, smatralo se i da su povezane s vragom (Feldman, 2012: 110). Zagorka se u romanu koristila brojnim izrekama u kojima povezuje vraga sa ženama. Vrag i žena su u prijateljskim odnosima. Takve izreke u romanu koristili su muškarci kada nisu mogli razumjeti ponašanje i razmišljanje žena koje je za njih bilo komplicirano i tajnovito. Zagorka je ubacivala i druga vjerovanja povezana s vješticama, primjerice, vještice su te koje su muškarcima mutile pamet i jedine su bile odgovorne za to djelo, a ne muškarci sami. Zagorka je uvela i narodno vjerovanje koje govori kako se od vještica može obraniti tako da se osoba okrene oko sebe na peti tri puta. U romanu se istražuje dinamika moći između muških i ženskih likova odražavajući širu društvenu neravnotežu moći tog vremena. Neki muški likovi imali su autoritet i kontrolu nad ženama održavajući nejednakost spolova. Međutim, u romanu su predstavljeni muški likovi koji su prepoznali i izazvali ovu dinamiku moći stvarajući partnerstva temeljena na međusobnom poštovanju i jednakosti. Dok su se neki muški likovi pridržavali patrijarhalnih očekivanja i imali moć nad ženama, drugi su doveli u pitanje tradicionalne rodne uloge i stupili su u kontakt sa ženskim likovima na ravnopravniji način. U nekim opisima u romanu patrijarhat se podržavao, a u nekim se kritizirao. Situacije u kojima se patrijarhat podržavao jesu opisi muškaraca koji su imali veću fizičku snagu u odnosu na žene i njihova uključenost u društveni i politički život, a kritizirao se u svim situacijama u kojima su žene bile zakinute. Točnije, patrijarhat se kritizira u situacijama u kojima ograničava žene u njihovim izborima i smješta ih samo u kućanski život u kojem im je predodređeno da budu domaćice i majke.

5.2.3. Feminističke teme i pitanja i doprinos djela feminizmu

U romanu *Kći Lotrščaka* obrađuju se različite teme iz feminističke perspektive uz pomoć kojih se ispituje rodna neravnopravnost, patrijarhat, seksualnost i majčinstvo. U romanu se naglašavaju rodne nejednakosti koje su prevladavale u društvu tijekom vremena u kojem je nastao. Istražuje se kako su žene bile marginalizirane, ograničene društvenim očekivanjima i kako im je uskraćen osobni razvoj. Kroz lik protagonistice Manduše u romanu se dovode u pitanje te nejednakosti prikazujući razvoj nježne i bespomoćne adolescentice u snažnu i neovisnu ženu koja je prkosila društvenim normama i borila se za svoj identitet i bolji položaj u društvu. Prvi od feminističkih problema koji se javljaju u djelu je Mandušina udaja za čovjeka

u kojeg nije istinski bila zaljubljena. Ugovoren je brak između mladog i vrijednog ptičara Bolteka i Manduše što je ona prihvatila samo zato što je on dobar čovjek koji bi se mogao o njoj skrbiti. Istinske strasti i ljubavi između njih dvoje nije bilo. Unatoč tome, Manduša je bila spremna voditi takav život što dovodi u pitanje njezinu spremnost da odustane od svojih želja i pristane na brak s čovjekom prema kojem nije imala osjećaja. U romanu se kritiziraju patrijarhalni sustavi u kojima se održava neravnoteža moći između muškaraca i žena. Prikazani su muški likovi koji su utjelovili tradicionalne rodne uloge i koji su imali autoritet nad ženama. Ističući posljedice opresivnih rodnih uloga i ograničenja postavljenih ženama, u romanu se dovode u pitanje patrijarhalne norme društva koje su prikazane. Još jedan primjer neravnopravnosti u knjizi prikazan je prilikom Divljanovog smaknuća. Na samom činu smaknuća prisustvovali su samo muškarci, a žene nisu smjele doći blizu što je vidljivo u sljedećem primjeru:

„Gore na gradskim bedemima vitla vjetar ženskim sukunjama i rupicama. Tamo su se zgrnule žene svih vrsti staleža, građanke, kmetice, prodavačice, filarke i gusto stisnute gledaju dolje gdje se muškarci okupljaju oko humka nalik na svježe zgrnuti grob” (Jurić Zagorka, 2012: 44).

Iako je u ovom primjeru riječ o nečovječnom potezu ubijanja čovjeka na temelju predrasuda i ogovaranja, Zagorka je njime ujedno prikazala i neravnopravnost u kojoj su se žene pronašle. Ukazuje na to da su žene ipak obavljale neke poslove. Govori i o načinu odijevanja jer su žene u to vrijeme bile obučene uvijek u suknje, ali isto tako govori kako se nisu smjele miješati u muške poslove. Mogle su ih samo promatrati sa strane. Zagorka je ukazala na patrijarhalno društvo Hrvatske u svojem vremenu. Problem neravnopravnosti u knjizi javlja se i u situaciji u kojoj je Benedikt želio lažima ocrniti Mandušu:

„– Ljudi, kršteni i čestiti! Na znanje vam se daje zakonita odluka suda koji je osuđeniku Divljanu oprostio smrt jer ga uzima za muža nevina djevojka. – Nije nevina – vikne krupni glas iz svjetine na hodniku” (Jurić Zagorka, 2012: 49).

Na nagovor druge žene, Benedikt je Mandušu želio ocrniti lažima. Manduša se pronašla u neravnopravnom položaju jer su u ovoj situaciji prije povjerovali Benediktu koji je muškarac, a ne Manduši koja je žena i koja se nije mogla sama braniti.

Neravnopravnost se javlja i u muškim odnosima prema ženama koje su smatrali vješticama (Feldman, 2012: 110). Osim što to predstavlja muški stav prema ženama, označava još jedan položaj neravnopravnosti u kojoj se žene bespomoćno pronašle. Žene su bile u takvom položaju da se, nažalost, nisu smjele suprotstavljati odluci svojeg oca ili braće, a vrijedilo je i pravilo da neudane žene nisu smjele izići bez muške pratnje, o čemu je, također, Zagorka govorila u romanu: „Sve što je muško i sve što je udano istrčalo je na ulice. Sve što nosi partu

čedno se skriva iza cvijeća i krletka na prozorima” (Jurić Zagorka, 2012: 151). Djevojke koje se još nisu udale i koje nisu još izgubile svoje djevičanstvo na glavi su nosile partu⁴⁶. Uz pomoć te parte obilježavalo ih se. Uz pomoć znaka na glavi čitavo društvo imalo je informacije o ženinu intimnom životu, a za muškarce nije vrijedilo isto. U djelu se, također, analizira pitanje ženske seksualnosti. Dovodi se u pitanje ideja da je ženska seksualnost isključivo muška želja. Crkva se slagala s time da je brak, kako bi bio valjan, morao biti konzumiran što se očituje u primjeru: „Ako mladenka nakon vjenčanja ostaje dješovati, Crkva takav brak može proglasiti ništetnim” (Jurić Zagorka, 2012: 204). Muškarcima je ispod časti bilo uzeti djevojku koja je izgubila svoje djevičanstvo tako da su do toga veoma držali prilikom izbora žena za suprugu. S druge strane, muška seksualnost nije se dovodila u pitanje i nije bilo toliko bitno s koliko partnerica su spavali jer su to mogli raditi koliko god su željeli bez osuđivanja.

Seksualna žudnja⁴⁷ u djelu veoma je naglašena, a Millett (1970: 24) je navela seksualnu dominaciju kao najveći oblik segregacije u društvu između muškaraca i žena. Osim kod likova, spominje se i u legendama o kojima Zagorka govori u djelu. Osoba koja je imala najveću žudnju prema ženi u romanu kanonik je Šimun koji je želio iskoristiti Mandušu protiv njezine volje što je vidljivo u primjeru:

„Pričini joj se da je oko pasa uhvatiše dvije ruke. Preleti je hladan mlaz. Ljevicom se dotakne pojasa, zahvati muške ruke i zadržće. Živ stvor drži je oko pasa ovdje u tmimi tornja, među debelim zidinama, odakle nitko ne bi mogao čuti njezino zapomaganje. To u njoj probudi snagu pa se stade očajno otimati nasilniku koji joj se pričini još strašniji jer ga u tmimi ne vidi niti mu čuje glas. Samo osjeća da je privija svom snagom na uzbuđene zahuktale muške grudi. Manduša se zgrozi” (Jurić Zagorka, 2012: 16).

Situacija iz romana prikazuje scenu u kojoj je kanonik želio potajno silovati Mandušu. Iako je u službi crkve, on je osoba koja je zapravo najudaljenija od Boga. Ovom scenom Zagorka je problematizirala muški odnos prema ženama. U njihovim glavama žene su bile seksualni objekti i muški likovi nisu razmišljali o tome da žene imaju osjećaje koje bi oni na ovakav način uvelike povrijedili. Istovremeno, Zagorka je prikazala i Mandušin karakter. Iako je ona djevojka koja je povučena, nježna i krhka, u ovoj situaciji pokazala je spremnost da se odupre muškarcu koji ju je želio iskoristiti. Manduša je u djelu pokazala koliko je njoj kao djevojci djevičanstvo bilo bitno te je bila spremna učiniti sve kako bi ga sačuvala za nekoga koga bi stvarno voljela i komu bi bila prava supruga. Koliko joj je djevičanstvo bilo važno u životu, pokazuje sljedeći primjer: „– Bit ću vam dobra i poslušna, radit ću u kući kao služavka, ali pustite mi moje

⁴⁶ Nakit na glavi djevojke, kruna, oznaka djevojaštva. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFZvXRA%3D, pregledano: 5. 6. 2023.)

⁴⁷ *Jouissance*, koja predstavlja svojevrsni višak zadovoljstva s onu stranu načela ugone, kojega kultura i društvo ne toleriraju (Durić prema Evansu, 2011: 109).

djevojaštvo” (Jurić Zagorka, 2012: 66). Manduša je postavila uvjet Divljanu kako bi sačuvala svoje djevičanstvo i pod tu cijenu bila je spremna biti njegova služavka, iako je njezino djevičanstvo u čitavu romanu visjelo o tankoj niti. Ovime je Zagorka pokazala koliko je Manduša bila odlučna i ozbiljna u donošenju svojih odluka kao žena i pokazala je koliko vrijednost su za nju imali istinski odnos i ljubav kako prema sebi tako i prema Bogu. Bila je spremna odustati od svojeg prijašnjeg načina života i biti ponižena i poslušna potpunom strancu.

Majčinstvo je još jedna tema o kojoj je Zagorka progovarala u romanu *Kći Lotrščaka*. Uglavnom se govorilo o nezakonitoj djeci i ženama koje su rađale djecu, a nisu bile u braku. Osuđivanje žena vidljivo je u primjerima:

„– Nezakonita djeca djeca su grijeha, djeca đavla, djeca zla i zato su pokora dobrim i poštenim kršćanima. Nezakonita djeca živa su sramota svakoj poštenoj kući i nose svuda zlo koje ih je začelo. Zato grešne matere hoće da svoje djece riješe pa ih gdje god podmetnu. Jao onome tko takvo dijete primi u kuću, jao obitelji koja prima pod krov nezakonitu snahu!” (Jurić Zagorka, 2012: 25).

„Veli da mu sin ne može uzeti djevojku o kojoj se ne zna čija je, a sigurno je nezakonita. Pa što ću? Ima pravo. Mladi bi te rado uzeo, ali svijet će za njim pokazivati prstom. Da te barem nikada nije zaprosio, bila bi samo žalost, a ne bi bila tolika sramota” (Jurić Zagorka, 2012: 35).

U ovom primjeru Zagorka je prije svega kritizirala Crkvu i svećenstvo zato što je ove riječi rekao svećenik za oltarom i takve riječi tada su bile sasvim normalne. Ovako ponašanje se, i prema Zagorkinu mišljenju, kosilo s kršćanstvom jer je odbacivalo nemoćne žene. S druge strane, Zagorka je govorila o patrijarhalnom razmišljanju muškaraca. Dijete koje je nastalo u izvanbračnoj zajednici smatralo se grijehom i sramotom za cijelu obitelj. Žene su smatrane grešnima zato što su uopće začele van braka, a do čega je došlo prilikom prekomjerne žudnje⁴⁸ između muškarca i žene i željom da zadovolje vlastite potrebe.

U društvu je vladalo razmišljanje da se djevojke trebaju udati vrlo mlade i to još s osamnaest godina, a takvo razmišljanje imala je i Manduša koja je izjavila: „– Nije mi krivo. Lijep je, dobar i pošten, a treba da se udam, već mi je osamnaesta na vratu” (Jurić Zagorka, 2012: 26). Priklonila se patrijarhalnom razmišljanju koje je bilo ukorijenjeno i koje je zahtijevalo da se djevojke mlade udaju. Sklapanje brakova između muškarca i žene koji se nisu poznavali i nisu voljeli bilo je uobičajeno. Manduša se odlučila udati za Bolteka samo zato što je lijep i pošten, a zapravo nije imala nikakvih ljubavnih osjećaja prema njemu. Zagorka je propitivala i kritizirala takve patrijarhalne stavove koji su bili ukorijenjeni u društvu. Patrijarhalnost u djelu vidljiva je i u situaciji u kojoj je Martin suprug od nje očekivao da mu

⁴⁸ „Žudnja nastaje iz zabrane ili zakona koji priječe put prema neposrednom ispunjenju zadovoljstva, odnosno *jouissance*” (Durić prema Lacanu, 2011: 109).

rodi sina kako bi mu mogao ostaviti nasljedstvo: „Deset godina nismo imali djeteta, a on je želio sina da ima kome ostaviti djedovinu” (Jurić Zagorka, 2012: 81). Muškarci su od žena očekivali da im rode mušku djecu jer se nasljedstvo ostavljalo samo muškoj djeci, ženama ne, jer su se žene udavale i tako postale dijelom druge obitelji, a njihov suprug trebao se brinuti o njima. Zagorka je progovarala i o ovom neravnopravnom položaju u kojem su se žene pronašle samo zato što žive u dominantnom svijetu muškaraca u kojem su uvelike zakinite.

Likovi koji u djelu svojim ponašanjem predstavljaju odmak od patrijarhalnog društva jesu Iglica, Divljan i Živko. Iglica koji je zaprosio Mandušu unatoč zlim jezicima društva, Divljan koji je odlučio ispuniti Mandušinu želju i ne uzeti joj njezino djevičanstvo i Živko koji ju je bio spreman oženiti iako nema miraza. Njihovo ponašanje vidljivo je u sljedećim primjerima:

„A rekao sam mu i to da već imaš drugog prosca, a to bogme nije laž jer sam te ja zaprosio. Ali ako ti nećeš, to je drugo” (Jurić Zagorka, 2012: 39).

„Ne boj se Mandušo, ne bježi od mene. Spasila si mi glavu, a ja ti u zamjenu dajem tvoju nevinost” (Jurić Zagorka, 2012: 98).

Društvo je u 16. stoljeću bilo izrazito patrijarhalno, pravila su se poštovala i znalo se kakav položaj imaju muškarci, a kakav žene. Iako je Zagorka kritizirala neizravno svoje vrijeme, ujedno je željela reći kako se od 16. stoljeća do njezina vremena malo što promijenilo u odnosu između muškaraca i žena. Iglica i Divljan u tom vremenu izdvajali su se iz svog društva jer su svojim velikodušnim ponašanjem kršili takva pravila i slijedili su svoju savjest koja se u tom trenutku protivila patrijarhalnom i strogo uređenom društvu. Ova dva lika upućuju na to da fizički izgled i žudnja prema ženama nisu najbitniji u međusobnom odnosu.

Zagorka je u romanu predstavila brojne običaje i praznovjerja u koja su ljudi vjerovali, a povezani su sa ženama. U sljedećem primjeru Zagorka je čitateljima dala uvid u običaj koji se održavao za vrijeme Jurjeva i svete Lucije u kojem su žene imale glavnu ulogu:

„U nas je o Jurjevu običaj da pet najljepših djevojaka u odijelu od lišća obilaze od kuće do kuće, pjevaju pjesme i nose proljetni pozdrav” (Jurić Zagorka, 2012: 113).

„– Sveta Lucija u nas je veliki svetac. Ona je turopoljski patron i znamenita za muške i ženske. Svake godine na Lucijino muški biraju novog komeša i općinske poglavare, a djevojke biraju sebi muževe” (Jurić Zagorka, 2012: 223).

Ovo je primjer u djelu u kojem su žene imale glavnu ulogu i napokon nisu bile podređene, nego im se dalo na važnosti. Za svetu Luciju bio je običaj da žene napišu imena muškaraca na papiriće i mole se svetoj Luciji da im budući suprug bude onaj kojeg najviše žele. Običaji i

vjerovanja koji su vezani za žene nisu uvijek pozitivni što je vidljivo u sljedećem primjeru koji govori o svetoj Krimenis:

„Da, bila je ljepotica, ali njezin otac, portugalski kralj, htjede je udati za kralja Sicilije. Kad nije htjela, baci je otac u tamnicu. Tu je molila Spasitelja neka je učini tako ružnom da je neće zaželjati nijedan muškarac. I naraste joj brada kao Kristu. Opazivši to, otac je dade razapeti na križ” (Jurić Zagorka, 2012: 120).

Krimenis je žena koja je bila spremna učiniti sve kako bi slijedila svoje ciljeve i sačuvala vjeru u svoje ideale. Ona je bila hrabra žena koja je bila spremna i pod cijenu vlastita života suprotstaviti se vlastitom ocu i njegovim prohtjevima. Zagorka je kritizirala patrijarhalno društvo koje je diskriminiralo druge na temelju rodnih i spolnih razlika. Zagorka je u romanu napisala legendu o nastanku Turopolja i legendu o bogu Urusu i žrtvovanju žena u njegovu čast. Još jedan od primjera podređenog položaja žena koji je vidljiv u primjeru: „Svake godine izišao je iz crnog boga bijeli nagi mladić. I tada crne vile poletješe svijetom i ugrabiše mladu nevinu djevojku, odjenuše je u bjelinu i žrtvovaše svojem bogu Urusu” (Jurić Zagorka, 2012: 143). Žene su i ovdje bile u neravnopravnom položaju što je Zagorka kritizirala kroz legende u romanu. Iako je riječ o legendi, govori se o nepoštivanju žena i oduzimanju njihovih nevinih i nedužnih života kako bi se udovoljilo bogu Urusu.

U jednom dijelu romana govori se i o fizičkom nasilju nad ženom što je vidljivo u primjeru:

„– Skinuo je Arbanasovoj ženi peču s glave i vukao je za kosu – plaču žene i tuže svojim muževima. A oni planuše. Skinuti s glave peču i vući za kosu poštenu ženu najveća je sramota što može zadesiti poštenu kuću” (Jurić Zagorka, 2012: 259).

Zagorka je i u ovome primjeru progovarala o podređenom položaju žene u kojem ju muškarac fizički nedužno napada. Najveća je problematika ovog fizičkog napada sramota koja bi zadesila njezinu obitelj. Društvo nije razmišljalo o psihičkim posljedicama koje bi žena mogla imati, niti o njezinim povrijeđenim osjećajima, već je najvažniji problem bio što bi drugi rekli na čitavu situaciju. Problem fizičkog i psihičkog nasilja nad ženama široko je rasprostranjen. Millett (1970: 43–46) je navela i nasilje kao odrednicu koja je duboko ukorijenjena u patrijarhalno društvo, a zbog slabih vladinih mjera žene često odustaju od kaznenih prijava, a istu činjenicu potvrđuje i Pateman (2000: 173) koja smatra da se nasilje nad ženama oprašta i zanemaruje. Nasilje je, nažalost, sve češće, a najviše ispaštaju nedužne i bespomoćne žene koje su slabije od muškaraca. Možda najstrašniji primjer nasilja u knjizi jest trenutak kada je kanonik Šimun zaključao Mandušu u kulu i bezosjećajno je ostavio tu da umre bez hrane i pića. Kanonik Šimun primjer je toga koliko daleko muška bezobzirnost i bezosjećajnost prema ženi može sezati.

Zagorkino portretiranje muških likova često razotkriva mane i nepravde patrijarhalnih sustava. Neki muški likovi utjelovljuju tradicionalne muške osobine i imaju moć nad ženama jačajući rodnu nejednakost. Feldman (2012: 195) naglašava kako i danas muškarci vjeruju da su pametniji, bolji i sposobniji od žena u što su uvjereni i neke žene. On smatra da sama pomisao da su žene bolje od muškaraca u njima budi nelagodu i strah. U romanu se kritiziraju takve neravnoteže moći i naglašavaju se posljedice opresivnih rodni uloga. Sve u svemu, u romanu *Kći Lotrščaka* ovim se temama bavi iz feminističke perspektive kritizirajući rodnu neravnopravnost, patrijarhat, restriktivne društvene norme i očekivanja koja se postavljaju pred žene. Svojim prikazom snažnih ženskih likova i njihovim borbama za slobodu i neovisnost, u romanu se dovodi u pitanje prevladavajuća rodna dinamika i zagovaraju se prava i osnaživanje žena. Nudi se feministička kritika društvenih struktura i očekivanja koja ženama ograničavaju izbore i mogućnosti za samoispunjenje. U romanu se postavljaju pitanja o ženskim pravima, jednakosti i ograničenjima ženskih težnji. Bavi se različitim ženskim temama kao što su prisilni brakovi, društvena očekivanja, seksualnost i majčinstvo. Također, zadire se u složenost ljubavi i veza. Istražuju se teme zabranjene ljubavi, društvenih očekivanja u braku i posljedice odabira strasti nad konvencijama. Obrađujući ove teme, u knjizi se skreće pozornost na borbe s kojima se suočavaju žene i potiču se rasprave o rodnoj neravnopravnosti. U tom kontekstu *Kći Lotrščaka* može se promatrati kao značajno djelo u kojem se dovode u pitanje prevladavajući stavovi i uvjerenja svojeg vremena.

Zagorkina *Kći Lotrščaka* zauzima značajno mjesto kako u feminističkom diskursu, tako i u književnoj tradiciji. U knjizi se pridonosi feminističkim književnim konvencijama, a daje se i važan doprinos širem feminističkom pokretu. U romanu se prkosi konvencijama vremena predstavljajući žene koje ističu svoje djelovanje i izazivaju društvena očekivanja. U romanu se pruža feministička kritika društvenih struktura koje ženama ograničavaju izbore i mogućnosti, dovodeći u pitanje književne konvencije koje su često učvršćivale rodne stereotipe i nejednakosti. *Kći Lotrščaka* pridonijela je nastanku feminističke književne tradicije u Hrvatskoj baveći se feminističkim temama, zalažući se za prava žena i osporavajući društvene norme. Zagorkino djelo dopunilo je feministički književni kanon i utjecalo na kasnije feminističke spisateljice i mislioce u Hrvatskoj. U romanu je istaknuta važnost ženskog djelovanja, neovisnosti i težnje za jednakošću. Prikaz snažnih ženskih likova koji se bore protiv ugnjetavanja i traženja svojih prava odjeknuo je među čitateljima i pridonio širim raspravama o feminizmu i rodnoj ravnopravnosti što, uostalom, potvrđuju i brojni zbornici u kojima se

revalorizira Zagorkin književni rad. Utjecaj romana leži u njegovoj sposobnosti da izazove društvene norme, zagovara prava žena i osnaži glasove žena u književnoj i društvenoj sferi.

6. Zaključak

Feminističkom analizom Zagorkinih romana, *Kći Lotrščaka* i *Mala revolucionarka*, zaronilo se u složenost rodne reprezentacije, dinamike moći i društvenih očekivanja unutar povijesnog konteksta Hrvatske s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Istraživanje je otkrilo Zagorkin duboki doprinos feminizmu jer je prkosila tradicionalnim normama i portretirala svoje protagonistice kao hrabre žene koje su otporne i spremne pridonijeti društvenoj transformaciji. Kroz ispitivanje različitih dimenzija, uključujući ideologiju, biologiju, sociologiju, klasu, silu, mitologiju i religiju, ekonomiju, obrazovanje i psihologiju, razotkrivena je bogata lepeza feminističkih tema koje Zagorka predstavlja.

Zagorkine protagonistice, poput Zlate i Manduše, nametnule su se kao snažni simboli otpora opresivnim patrijarhalnim strukturama svoga vremena. Ovi likovi prkosili su društvenim normama, doveli u pitanje rodne uloge i krenuli na putovanja samospoznaje i osnaživanja. Koračajući svojim stazama odlučno, ne samo da su srušile stereotype, već su i nadahnule generacije žena da propituju svoj status u patrijarhalnom društvu. Analiza Zagorkinih romana istaknula je načine na koje je vješto obrađivala različite feminističke teme. Romani su istraživali ograničenja nametnuta ženama unutar patrijarhalnog društva uključujući ograničene mogućnosti obrazovanja, ograničen pristup političkom sudjelovanju i društvena očekivanja od braka i obitelji. Zagorka je svojim likovima osvijetlila nepravde s kojima su se žene suočavale te je istaknula važnost solidarnosti i podrške među ženama u prevladavanju tih prepreka. Prikazujući ženske likove koji izazivaju konvencije, propituju autoritet i bore se za svoja prava, predstavila je snažnu poruku nade i otpornosti. Zagorka je zamišljala društvo u kojem bi se žene mogle osloboditi tradicionalnih uloga, aktivno sudjelovati u javnom životu i pridonijeti društvenom napretku. Nije dovela u pitanje samo društvene norme svojeg vremena, već i žanrovski sustav namjerno birajući trivijalne žanrove jer tako podriva kanon iz kojeg je u svoje vrijeme bila izbačena, tj. nikada mu nije pripadala.

Zaključno, feministička analiza Zagorkinih romana, rasvijetlila je potencijal književnosti u osporavanju i redefiniranju rodni normi. Kroz istraživanje različitih dimenzija, Zagorka je dovela u pitanje prevladavajuće rodne norme, portretirala je otporne ženske likove i zalagala se za osnaživanje i ravnopravnost žena. Njezini romani služe kao dokaz otpornosti i snage žena, potiču čitatelje da propituju društvena očekivanja, zalažu se za jednaka prava i rade prema pravednijoj budućnosti. Značaj Zagorkinih romana daleko nadilazi okvire njezina vremena. Njezina djela služe kao svjedočanstvo borbe za ravnopravnost spolova i pružaju

inspiraciju budućim generacijama. Feministička analiza njezinih djela služi kao podsjetnik da književnost ima moć oblikovati percepcije, izazvati norme i pokrenuti društvenu transformaciju.

7. Sažetak

FEMINISTIČKA ANALIZA ZAGORKINIHZ ROMANA: *KĆI LOTRŠČAKA I MALA REVOLUCIONARKA*

Ovaj diplomski rad predstavlja feminističku analizu dvaju romana Marije Jurić Zagorke, *Kći Lotrščaka* i *Mala revolucionarka*. Proučavajući djela unutar njihovog povijesnog i kulturnog konteksta, zadire se u prikaz rodne dinamike, ženskog djelovanja i društvenih ograničenja prisutnih u Zagorkinim romanima. Oslanjajući se na feminističku književnu kritiku i teorije, analiza istražuje višedimenzionalne ženske likove i njihove izazove u tradicionalnim rodnim ulogama u kojima se istražuju strukture moći i odnosi između ženskih i muških likova. Rasvjetljava se provokativna priroda njezinih djela, osporavaju prevladavajuće rodne norme i zagovara jednakost i oslobođenje. Analizirajući društvene prilike u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća, naglašava se Zagorkin doprinos feminističkom književnom kanonu. Ovaj rad pokazuje trajnu vjerodostojnost Zagorkinih romana, inspirirajući rasprave o rodnoj ravnopravnosti, osnaživanju i društvenoj transformaciji. U konačnici, naglašava se značaj Zagorkina doprinosa hrvatskoj književnosti i feminističkom književnom kanonu, nudeći dublje razumijevanje njezinih djela i feminističkih ideja koje je željela ostvariti.

Ključne riječi: Marija Jurić Zagorka, *Kći Lotrščaka*, *Mala revolucionarka*, feminizam, rodna i spolna nejednakost

8. Abstract

FEMINIST ANALYSIS OF ZAGORKA'S NOVELS: *KĆI LOTRŠČAKA* AND *MALA REVOLUCIONARKA*

This thesis presents a feminist analysis of two novels by Marija Jurić Zagorka, *Kći Lotrščaka* and *Mala revolucionarka*. By studying the works within their historical and cultural context, it delves into the depiction of gender dynamics, women's actions and social restrictions present in Zagorka's novels. Drawing on feminist literary criticism and theories, the analysis explores multidimensional female characters and their challenges to traditional gender roles exploring power structures and relationships between female and male characters. The provocative nature of her works is highlighted, they challenge prevailing gender norms and advocate equality and liberation. Analyzing social conditions in Croatia at the end of the 19th and beginning of the 20th century, Zagorka's contribution to the feminist literary canon is emphasized. This work demonstrates the enduring credibility of Zagorka's novels, inspiring discussions of gender equality, empowerment and social transformation. Ultimately, the significance of Zagorka's contribution to Croatian literature and the feminist literary canon is emphasized, offering a deeper understanding of her works and the feminist ideas she wanted to realize.

Key words: Marija Jurić Zagorka, *Kći Lotrščaka*, *Mala revolucionarka*, feminism, gender and sexual inequality

9. Literatura

- Bakran, Tamara (2019). *Koncept žudnje u poeziji Vesne Krmpotić*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski Fakultet.
- Butler, Judith (2000). *Nevolje s rodom: feminizam i subverzija identiteta*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Culler, Jonathan (2001). *Književna teorija – vrlo kratak uvod*. Zagreb: AGM.
- Čale Feldman, L., Dremel, A., Jambrešić Kirin, R., Grdešić, M., Dujčić, L. (2016). *Rodni otpor i Zagorka*. U: *Crveni ocean: prakse, taktike i strategije rodnog otpora*. Radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe / Prakse, taktike i strategije rodnog otpora” održanog 20. i 21. studenog 2015. u sklopu devetih Dana Marije Jurić Zagorke. Zagreb: Centar za ženske studije, 6–29.
- Davies, Mel (1982). *Corsets and Conception: Fashion and Demographic Trends in the Nineteenth Century*. U: *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 24, No. 4, 611–641.
- Detoni Dujmić, Dunja (1998). *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Durić, Dejan (2011). *Žudnja Drugoga i Jouissance Drugoga. O jednom psihoanalitičkom aspektu romana Tito Doričić Vjenceslava Novaka*. Izvorni znanstveni članak. U: *Flumiensia*, Rijeka, god. 23 (2011) br. 1, 101–116.
- Đorđević, Bora (1979). *Zagorka: kroničar starog Zagreba*. Zagreb: Stvarnost.
- Feldman, Stanislav (2012). *Sudbina Evinih kćeri – ženska povijest patrijarhata*. Zagreb: ArTresor naklada d. o. o.
- Fields, Jill (1999). *Fighting the Corsetless Evil: Shaping Corsets and Culture, 1900-1930*. U: *Journal of Social History*. Vol. 33, No. 2, 355–384.
- Geiger, Marija (2002). *Feministička epistemologija. Kratak pregled feminističke kritike znanosti*. Pregledni rad. U: *Revija za sociologiju*. Vol. XXXIII. (2002), No. 1-2, Zagreb, 103–115.
- Grgić, Kristina (2009). *Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma*. U: *Mala revolucionarka Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka

– život, djelo, naslijeđe / Feminizam i popularna kultura” održanog 28. i 29. studenog 2008. u sklopu Dana Marije Jurić Zagorke, Maša Grdešić, ur. Zagreb: Centar za ženske studije, 17–36.

Halkić, Šeherezada (2011). *Hoću biti učiteljica i želim se udati za onoga koga ću ljubiti*. U: *Malleus maleficarum: Zagorka, feminizam, antifeminizam*. Radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe / Feminizam, antifeminizam, kriza” održanog 26. i 27. studenog 2010. u sklopu četvrtih Dana Marije Jurić Zagorke, Maša Grdešić, ur. Zagreb: Centar za ženske studije, 79–91.

Jakobović Fribec, Slavica (2008). *Vodič Zagorkinim tragom kroz Zagreb*. Zagreb: Centar za ženske studije.

Jelavić, Željka (2007). *Feminističko obrazovanje: moć promjene?*. U: Čakardić, A., Jelušić, A., Majić, D., Ratković, T. (ur.) (2007). *Kategorički feminizam: nužnost feminističke teorije i prakse*. Zagreb: Centar za ženske studije, 158–167.

Jelčić, Dubravko (2004). *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.

Jurić Zagorka, Marija (2012). *Kći Lotrščaka*. Zagreb: EPH Media d. o. o.

Jurić Zagorka, Marija (2014). *Mala revolucionarka*. Zagreb: Vjesnik d.d.

Jurić Zagorka, Marija (1997). *Što je moja krivnja?*. u: Brešić, Vinko (ur.). *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb: AGM. 451–499.

Kujundžić, Nada (2017). *Discipliniranje pripovjedne i čitateljske žudnje u romanu Kći Lotrščaka Marije Jurić Zagorke*. Znanstveni rad. U: *Umjetnost riječi*. LXI (2017), 1–2, Zagreb, 67–86.

Lasić, Stanko (1986). *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873 – 1910): Uvod u monografiju*. Zagreb: Znanje.

Millett, Kate (1970). *Sexual politics*. University of Illinois Press. Urbana and Chicago. New York: Doubleday.

Nemec, Krešimir (1998). *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*. Zagreb: Znanje.

Oklopčić, Biljana i Saulić, Lucija (2015). *Jadranka i kult pravog ženstva*. U: *Kako će to biti divno! Uzduž i poprijeko. Brak, zakon i intimno građanstvo u povijesnoj i suvremenoj perspektivi*. Radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe / Intimno građanstvo, obitelj, brak, spolnost i zakon u povijesnoj i suvremenoj perspektivi”

održanog od 20. do 22. studenog 2014. u sklopu osmih Dana Marije Jurić Zagorke, ur: Lada Čale Feldman, Lidija Dujčić, Rada Borić i drugi. Zagreb: Centar za ženske studije, 93–107.

Pateman, Carole (1998). *Ženski nered*. Zagreb: Ženska infoteka.

Pateman, Carole (2000). *Spolni ugovor*. Zagreb: Ženska infoteka.

Pavlić, A., Čale Feldman, L., Dujčić, L., Borić, R., Prlenda, S., Grdešić, M., Jambrešić Kirin, R. (2015). *Kako će to biti divno! Uzduž i poprijeko. Brak, zakon i intimno građanstvo u povijesnoj i suvremenoj perspektivi*. Radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe / Intimno građanstvo, obitelj, brak, spolnost i zakon u povijesnoj i suvremenoj perspektivi” održanog od 20. do 22. studenog 2014. u sklopu osmih Dana Marije Jurić Zagorke. Zagreb: Centar za ženske studije.

Polgar, Nataša (2015). Vještica kao anti-majka: psihoanalitička interpretacija zapisnika sa suđenja. Izvorni znanstveni rad. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb. NU 52/2, 2015, 215–239.

Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Golden marketing.

Tonković, Petra (2016). *Drugost u gotskim romanima*. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci.

Watkins, A. S., Rueda, M., Rodriguez, M. (2002). *Feminizam za početnike*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Internetski izvori:

Drugi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16300>, pregledano: 12. 7. 2023.)

Feljton. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFpIWRA%3D, pregledano: 14. 6. 2023.)

Feminizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>, pregledano: 20. 3. 2023.)

Identitet. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909>, pregledano: 15. 3. 2023.)

Jurjevo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29591>, pregledano: 10. 7. 2023.)

Kolanović, Maša (2006). Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije. (<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-inacije>, pregledano: 20. 5. 2023.)

Kronologija života i rada – Marija Jurić Zagorka. (<http://zagorka.net/biografija/>, pregledano: 10. 1. 2023.)

Ponedjeljkom na kavi sa prof. Slavicom Jakobović Fribec. (<https://zmusk.wordpress.com/ponedjeljkom-na-kavi-sa-prof-slavicom-jakobovic-fribec-17-03-14/>, pregledano: 17. 2. 2023.)

Patrijarhat. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023>, pregledano: 20. 6. 2023.)

Parta. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFZvXRA%3D, pregledano: 5. 6. 2023.)

Zagorka – protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. (<https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/marija-juric-zagorka/zagorka-protagonistica-nenapisane-povijesti-hrvatskog-feminizma/1538>, pregledano: 12. 1. 2023.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Kristina Stipić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice edukacije prav i tol jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14 9 2023.

Potpis

K. Stipić

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: _____ Kristina Stipić _____

Naslov rada: _____ Feministička analiza Zagorkinih romana: *Kći Lotrščaka* _____
_____ i *Mala revolucionarka* _____

Znanstveno područje i polje: _____ područje humanističkih znanosti; filologija _____

Vrsta rada: _____ diplomski rad _____

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
_____ doc. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov _____

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
_____ prof. dr. sc. Marko Dragić _____
_____ dr. sc. Nikola Sunara _____

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog (diplomskog)specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 14. 9. 2023.

Potpis studenta/studentice: K. Stipić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.